

ИЗВЕШТАЈ ОД **ИСТРАЖУВАЊЕ** ЗА ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА
ГРАЃАНИТЕ И ПРЕТСТАВНИЦИТЕ ОД ЛОКАЛНАТА
САМОУПРАВА И ЈАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ И УСТАНОВИ ЗА
ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО ЗАГАДУВАЊЕТО НА **ВОЗДУХОТ** ВО
КУМАНОВО

Ова истражување е подготвено од ТИМ Институт, во соработка со д-р Викторија Боровска и Павлина Здравева во рамки на проектот „Справување со загадувањето на воздухот“ кој го имплементира Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) во партнерство со Министерството за животна средина и просторно планирање и општините Кавадарци, Куманово, Гостивар, Струга и Струмица.

Овој проект е дел од Програмската рамка на УНДП, финансирана од Шведска. Во рамки на програмата исто така се спроведува и проектот „Градење на општинските капацитети за имплементација на проекти“.

ТИМ Институтот изразува искрена благодарност до раководителот на проектот на УНДП „Справување со загадувањето на воздухот“ Александра Димова Манчевска и специјалистката за родови прашања на УНДП Кристина Плечиќ за нивните вредни коментари за подобрување на анализата.

Ставовите изразени во овој документ се на авторите и не секогаш ги одразуваат гледиштата на УНДП, Шведска како донатор и на другите партнери во проектот.

ДЕМОГРАФСКА СТРУКТУРА НА ГРАЃАНИТЕ, ИСПИТАНИЦИ ОД КУМАНОВО

ПОЛ

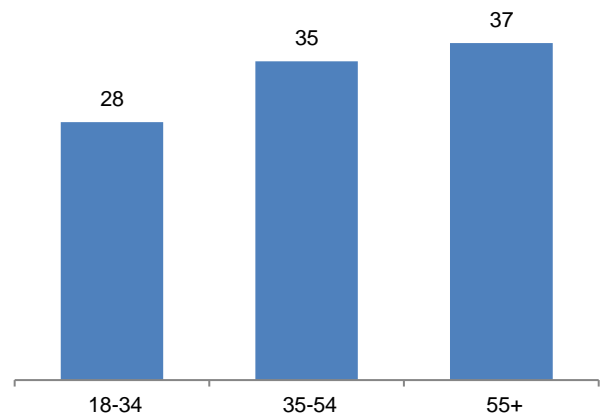
%

Жени 52%

Мажи 48%

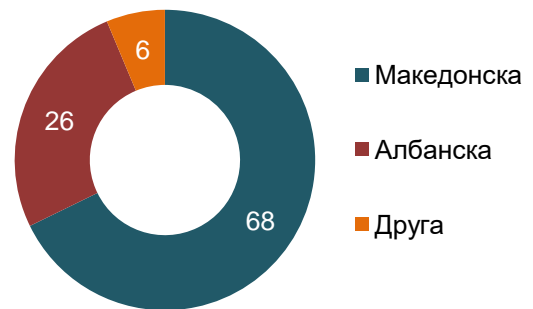
ВОЗРАСТ

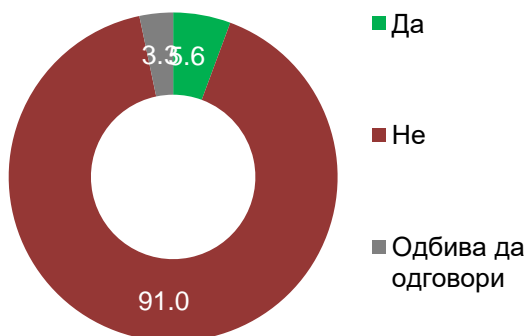
ОБРАЗОВАНИЕ

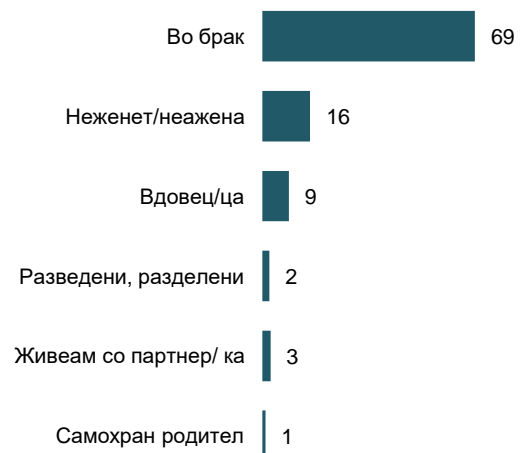
НАЦИОНАЛНОСТ

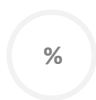
КОРИСНИЦИ НА СУБВЕНЦИОНИРАНА СТРУЈА

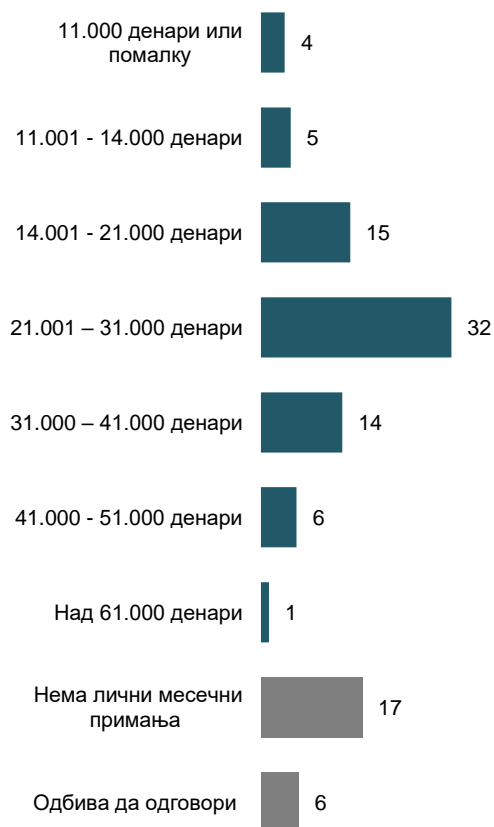
БРАЧЕН СТАТУС

РАБОТЕН СТАТУС

МЕСЕЧНИ СЕМЕЈНИ ПРИХОДИ

ЗАГАДУВАЊЕ НА ВОЗДУХОТ

Анализата на добиените одговори покажува дека две третини (67%) од интервјуираните жители на Куманово (агрегирани одговори „голем проблем“ и „многу голем проблем“) сметаат дека загадувањето на воздухот претставува голем проблем во нивниот град. За 19% загадувањето на воздухот не е ниту голем, ниту мал проблем, додека за 14% од жителите (агрегирани одговори „мал проблем“ и „воопшто не е проблем“) загадувањето на воздухот во Куманово претставува мал или истиот воопшто не го перципираат како проблем на градот (график 1).

График 1: (Q1) Општо земено, дали сметате дека загадувањето на воздухот во Вашиот град претставува:

Во поглед на родот, постојат одредени разлики во мислењето на испитаниците и испитаничките за загадувањето на воздухот во нивниот град. Имено, испитаничките во поголема мера (71%) сметаат дека загадувањето на воздухот претставува поголем проблем за Куманово, отколку испитаниците (61%). Ова укажува на поголема свесност на жените во поглед на загадениот воздух.

		Пол	
		Маж	Жена
Општо земено, дали сметате дека загадувањето на воздухот во Вашиот град претставува:	Многу голем проблем	16%	25%
	Голем проблем	46%	46%
	Ниту голем ниту мал проблем	21%	17%
	Мал проблем	10%	6%
	Воопшто не е проблем	7%	6%
	Не знам	1%	
Вкупно		100%	100%

Соодветно на перцепцијата за загаденоста на воздухот во градот, забележителна е и загриженост на жителите на Куманово за последиците врз здравјето што ги предизвикува или би можело да ги предизвика загадувањето на воздухот. Имено, речиси 7 од 10 интервјуирани жители на Куманово (агрегирани одговори „*донекаде загрижен*“ и „*многу загрижен*“) покажуваат загриженост за последиците врз здравјето предизвикани од загадувањето на воздухот во градот. Вкупно 17% од жителите се ниту загрижени, ниту незагрижени во однос на ова прашање, додека 16% (агрегирани одговори) се донекаде незагрижени или воопшто незагрижени за последиците врз здравјето на луѓето предизвикани од загадувањето на воздухот во градот (график 2).

График 2: (Q2) Колку вие лично сте загрижени за последиците врз здравјето што ги предизвикува или би можело да ги предизвика загадувањето на воздухот?

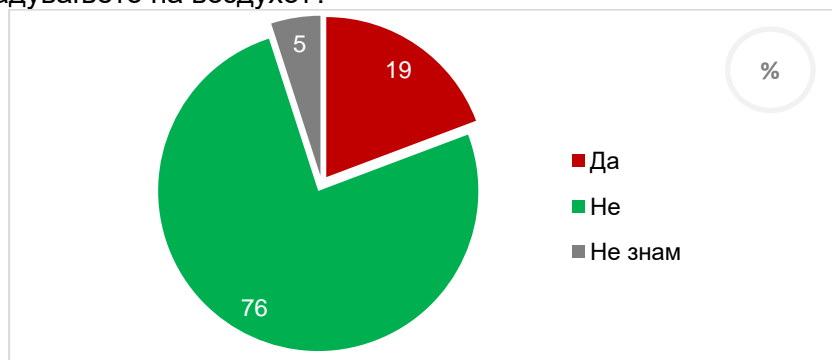

Инаку, жените се во поголема мера загрижени за последиците врз здравјето што ги предизвикува или што би можело да ги предизвика загадувањето, отколку мажите. Ова упатува на поголема свесност за сопственото и здравјето на најблиските од страна на жените.

		Пол	
		Маж	Жена
Колку вие лично сте загрижени за последиците врз здравјето што ги предизвикува или би можело да ги предизвика загадувањето на воздухот?	Многу загрижен/а	23%	28%
	Донекаде загрижен/а	38%	46%
	Ниту загрижен/а, ниту незагрижен/а	23%	10%
	Донекаде не загрижен/а	6%	10%
	Воопшто не загрижен/а	10%	6%
Вкупно		100%	100%

Повеќе од две третини од интервјуираните жители на Куманово (76%) изјавиле дека лично не почувствувале одредени здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот во градот. Здравствени проблеми како последица на загадувањето на воздухот пријавиле 19% од интервјуираните жители, додека 5% не знаеле да се изјаснат во однос на ова прашање (график 3).

График 3: (Q3) Дали сте почувствувале некакви здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот?

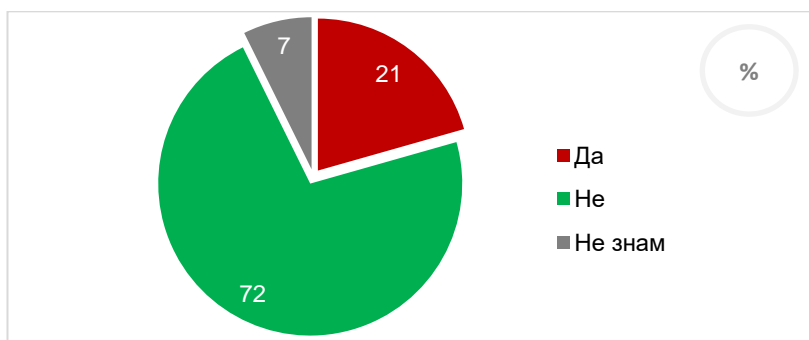

Повторно, жените се јавуваат како лица кои се посвесни во поглед на забележувањето на здравствените проблеми, во случајов поради загадувањето на воздухот. Овој податок може да укажува на поголемата изложеност на жените на загаден воздух.

		Пол	
		Маж	Жена
Дали сте почувствувале некакви здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот?	Да	16%	22%
	Не	79%	73%
	Не знам	6%	4%
Вкупно		100%	100%

Вкупно 21% од граѓаните изјавиле дека член од нивното семејството почувствувал здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот. Останатите 72% одговориле негативно, додека 7% не знаеле како да се изјаснат во однос на ова прашање.

График 4: Q4. Дали некој друг член од семејството почувствувал некакви здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот?

Жените, исто така, во поголема мера забележуваат дека некој друг член на нивното семејство почувствувал некакви здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот.

		Пол	
		Маж	Жена
Дали некој друг член од семејството почувствувал некакви здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот?	Да	18%	23%
	Не	73%	71%
	Не знам	9%	6%
Вкупно		100%	100%

Речиси третина од интервјуираните жители на Куманово (32%) како најсериозна причина за загадувањето на воздухот во градот го посочуваат отпадот и горењето на дивите депонии. Понатаму следуваат индустријата посочена од 21% од жителите, транспортот (19%) и загревањето на домаќинствата (15%).

Во поглед на родот, постои одредена, но статистички незначителна разлика за тоа кој во најголем обем придонесува за загадувањето на воздухот. И мажите и жените сметаат дека најголем загадувач на воздухот е горењето на отпад на дивите депонии.

График 5: Q5ab. Според ваше мислење, што сметате дека во најголем обем придонесува за загадување на воздухот во вашиот град?

ЗАГРЕВАЊЕ

Речиси 90% од интервјуираните жители на Куманово ги посочуваат разните отпадни материјали (лакирано дрво, пластика и сл.) како најголем извор на загадување на воздухот во градот. Потоа следуваат нафтата и јагленот за кои по 4 од 10 испитаника издвоиле највисоки оценки (на скала од 1 до 5) како потенцијални загадувачи на воздухот.

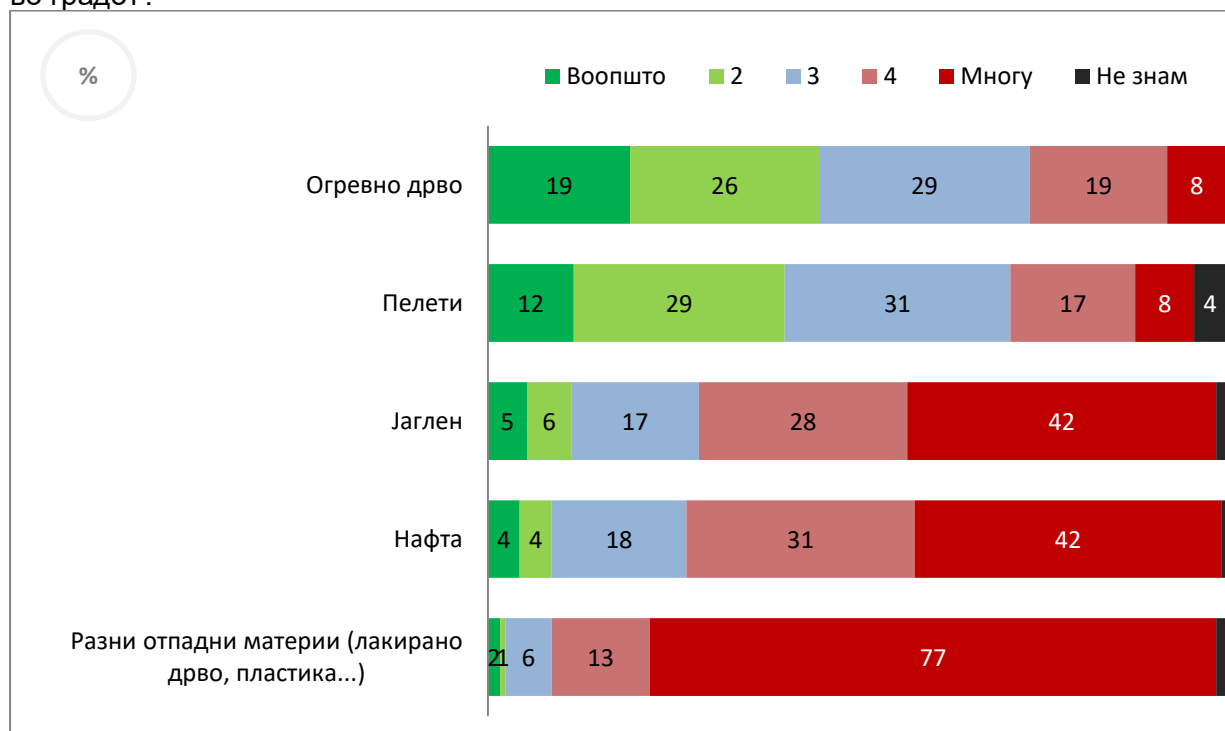
Од друга страна, за огревното дрво и пелетите исто така по 4 од 10 испитаника сметаат дека тие воопшто не придонесуваат кон загадување на воздухот во градот.

Постои разлика во мислењето на мажите и жените во поглед на влијанието на огревното дрво врз загадувањето на воздухот во Куманово. Жените во поголема мера (30%) сметаат дека огревното дрво повеќе влијае на загадувањето на воздухот, отколку мажите (23%).

Постои и мала разлика во мислењето на мажите и жените за тоа во која мера пелетите влијаат врз загадувањето на воздухот. Имено, жените во малку поголема мера (43%) од мажите (37%), сметаат дека пелетите се помал загадувач на воздухот од останатите енергенси.

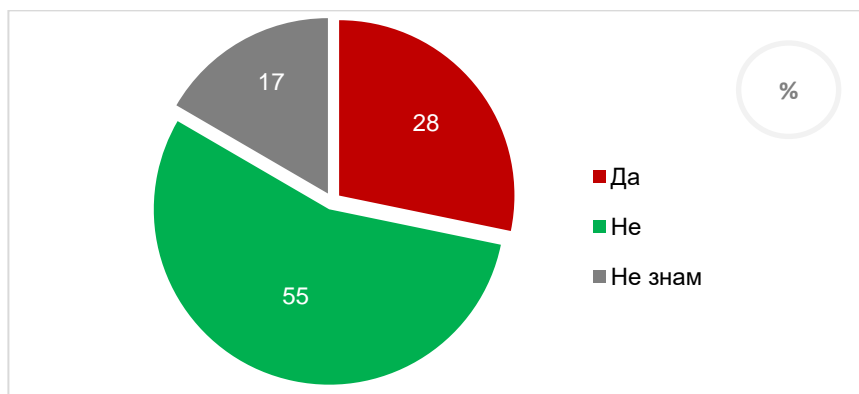
Не постојат родови разлики во поглед на прашањето останатите енергенси.

График 6: Q6. Според ваше мислење, на скала од 1 до 5 (каде што 1 означува воопшто, а 5 означува многу) во која мера секое од наброените влијае врз загадување на воздухот во градот?

Повеќе од четвртина од граѓаните на Куманово (28%) изјавиле дека во нивната околина постојат жители кои се греат на отпад, додека повеќе од половина од анкетираниите граѓани (55%) изјавиле дека жители кои користат ваков вид на греење нема во нивната околина. Вкупно 17% од граѓаните на Куманово не се информирани дека во нивната околина постојат жители кои се греат на отпад.

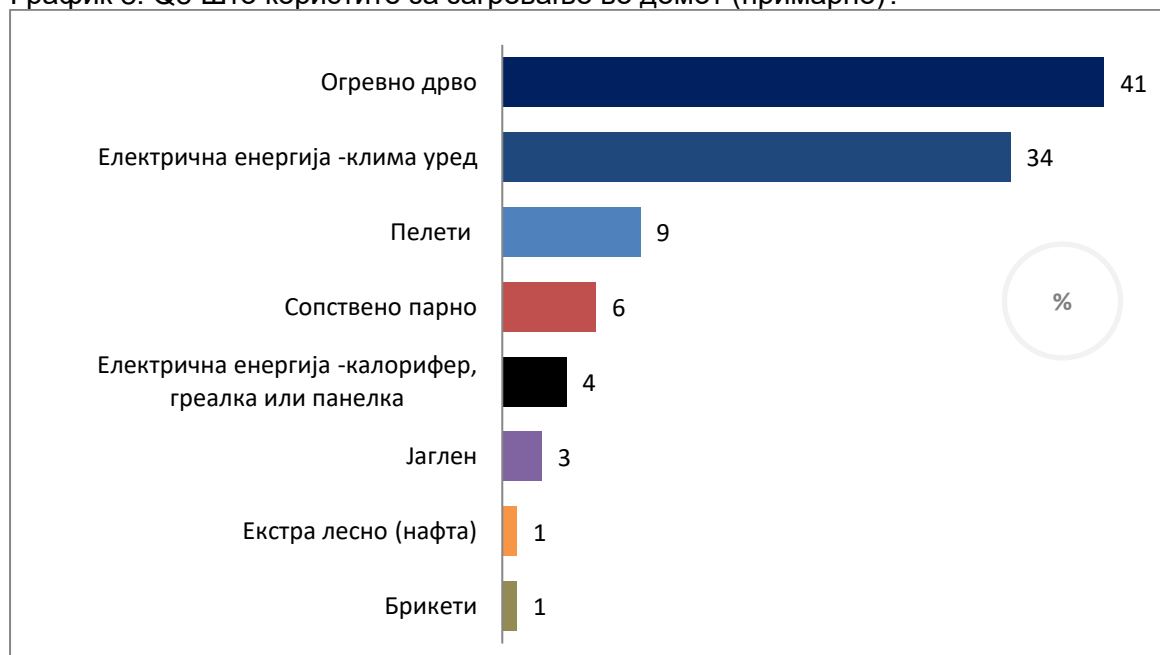
График 7: Q7. Дали во вашата околина има жители кои се греат на отпад, на пример на: пластични шишиња, прегорено масло, лакирани и фарбани дрва, паркет и прозорци и сл.?

Дистрибуцијата на одговори покажува дека 4 од 10 граѓани (41%) како примарен енергенс за загревање на домот го користат огревното дрво, додека една третина (34%) користат електрична енергија – клима уред. На трето место (9%) е употребата на пелети за загревање на домот.

Не постојат родови разлики во поглед на прашањето подолу, односно прашањето не дава значајни податоци во поглед на родова анализа.

График 8: Q8 Што користите за загревање во домот (примарно)?

Речиси половина од интервјуираните граѓани (49%) на Куманово изјавиле дека не користат дополнително загревање во домаќинството.

Електричната енергија е најчесто споменат начин на загревање од страна на граѓаните кои користат дополнително загревање на домот. Вкупно 27% изјавиле дека користат калорифер, греалки или панелки за дополнително загревање, додека 14% користат клима уред. Единствено 6% од граѓаните го навеле огревното дрво.

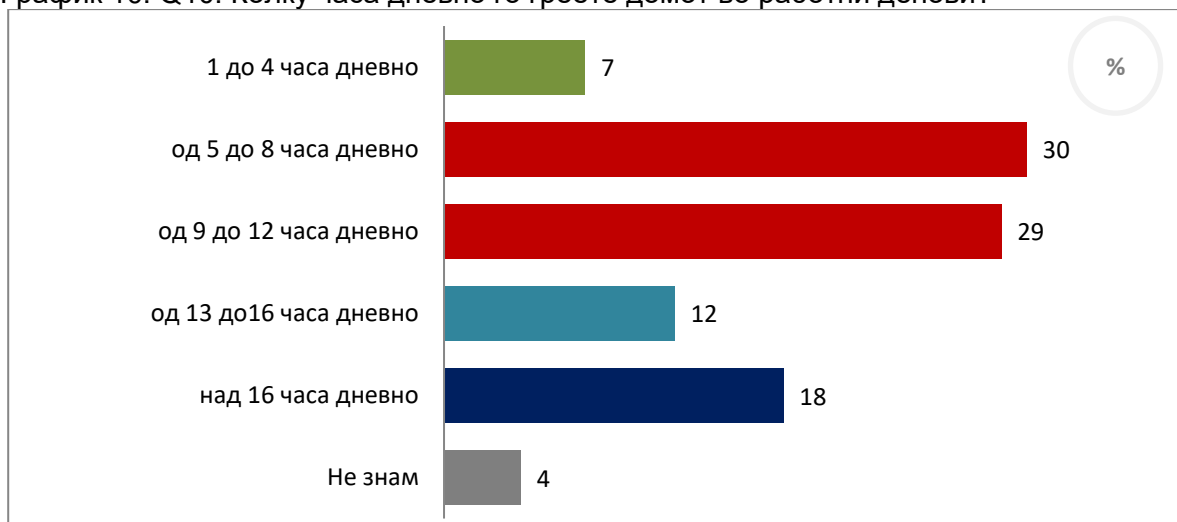
График 9: Q9. Што користите за загревање во домот (дополнително)?

Кај речиси 3 од 10 испитаници, одговорите се поделени во интервалите „од 5 до 8 часа неделно“ и „9 до 12 часа неделно“ во однос на бројот на часови во работниот ден во кој го загреваат домот. Вкупно 18% од граѓаните на Куманово во работни денови, својот дом го загреваат повеќе од 16 часа дневно.

Кај ова прашање разликите во поглед на родот се тоа што мажите перципираат дека греењето во домот трае подолго во работните денови.

График 10: Q10. Колку часа дневно го греее домот во работни денови?

Повеќе од третина од интервјуираните жители на Куманово (36%) истакнуваат дека во текот на неработните денови, домот го грееат од 9 до 12 часа. Повеќе од четвртина од граѓаните (27%) во неработните денови домот го грееат од 13 до 16 часа, додека 25% од граѓаните домот во неработни денови го грееат повеќе од 16 часа.

Кај ова прашање разликите во поглед на родот се што мажите перципираат дека греењето во домот трае подолго во неработните денови.

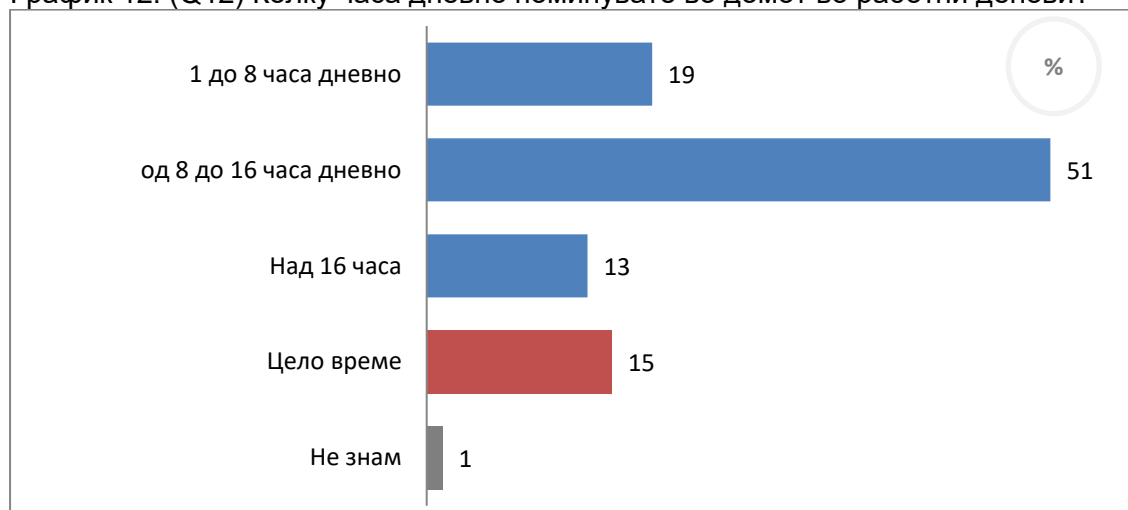
График 11: (Q11) Колку часа дневно го греее домот во НЕработни денови?

Фреквенцијата на добиените одговори покажува дека половина од анкетираниите граѓани на Куманово (51%) во работните денови од неделата, во своите домови престојуваат од 8 до 16 часа дневно, 19% од граѓаните изјавиле дека во домот престојуваат од 1 до 8 часа дневно, додека 15% нагласиле дека се постојано дома во текот на работните денови од неделата.

Во поглед на ова прашање постојат одредени родови разлики. Податоците од ова истражување покажуваат дека жените, подолго време дневно минуваат во домот за време на работните денови (35% поминуваат над 16 часа, односно цело време), отколку мажите (22% поминуваат над 16 часа, односно цело време). Оваа перцепција е во согласност со традиционалните вредности, каде жената поминува повеќе време во домот, домашните обврски. Во поглед на изложеноста на загаден воздух преку загревањето на домот во оние домови каде се користат енергенци кои го загадуваат воздухот, тоа прави тие жените да бидат малку повеќе изложени на загаден воздух во однос на мажите. Во случајот на Куманово, ваков тип на енергенци за огрев се користат во мнозинството од домаќинствата (41% користат огревно дрво, 3% користат јаглен, а за догревање 1% користат горење на отпад).

График 12: (Q12) Колку часа дневно поминувате во домот во работни денови?

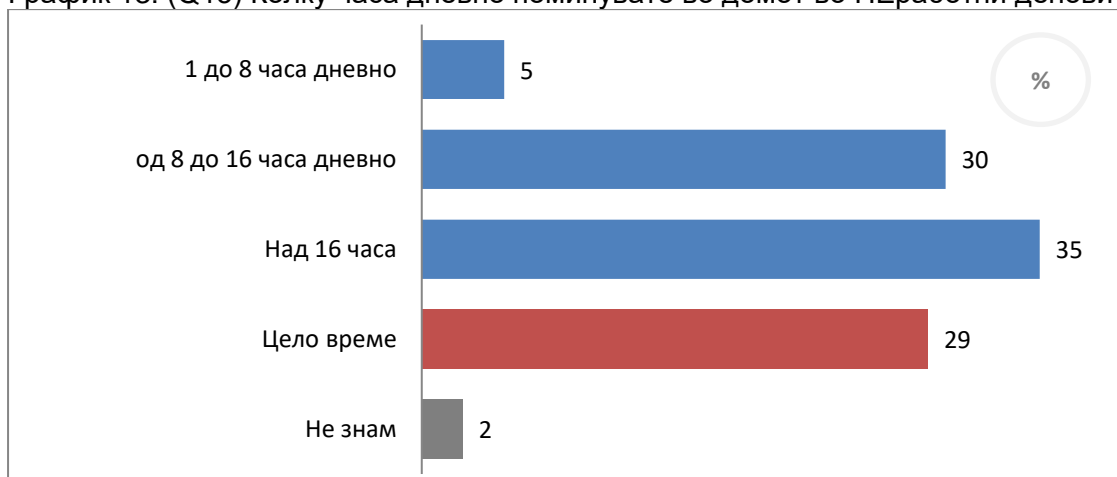

Во однос на неработните денови, повеќе од третина од граѓаните (35%) во своите домови престојуваат повеќе од 16 часа, додека 30% во домот престојуваат од 8 до 16 часа.

Вкупно 29% изјавиле дека во текот на неработните денови, тие се постојано во својот дом.

За време на неработните денови не се забележува значителна разлика во поглед на престојот во домот на мажите и жените. Сепак жените во малку поголем процент (35%) од мажите (22%) го минуваат целото време во домот.

График 13: (Q13) Колку часа дневно поминувате во домот во НЕработни денови?

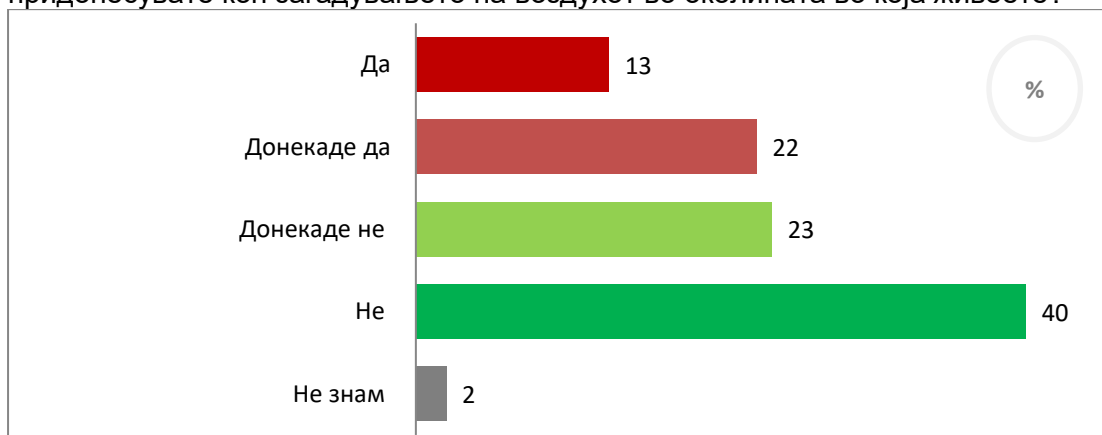

Забележителен дел од испитаниците сметаат дека со начинот на кој го загреваат својот дом, НЕ придонесуваат кон загадувањето на воздухот во околината во која живеат. Имено, две третини од жителите на Куманово (63%, агрегирани одговори „донекаде не“ и „не“) сметаат дека енергенсот кој го употребуваат за загревање на нивниот дом, не го загадува воздухот во околината во која живеат.

Спротивно мислење имаат нешто повеќе од третина од испитаниците (35%, агрегирани одговори „донекаде да“ и „да“), кои сметаат дека со начинот на кој го загреваат својот дом, придонесуваат кон загадувањето на воздухот во околината во која живеат.

Мажите во малку поголем процент (37%) од жените (33%) сметаат дека начинот на загревање на нивниот дом придонесува за загадување на воздухот, за разлика од жените кои во поголем процент сметаат дека тоа не е случај (44%).

График 14: Q14. Дали сметате дека со начинот на кој го загревате Вашиот дом, придонесувате кон загадувањето на воздухот во околината во која живеете?

Роднините, пријателите и соседите се извор на информации во кој интервјуираните жители на Куманово имаат најмногу доверба кога станува збор за препорака на ефикасно решение за заштеда на енергија при менување на начинот за загревање на домот. Имено, повеќе од една третина од граѓаните на Куманово (37%) наведуваат дека доколку би го менувале моменталниот начин на загревање на својот дом, најмногу би им верувале на своите роднини, пријатели и соседи за препорака. Понатаму следуваат препораките од задоволните граѓани (18%) и мислењата на професорите и стручните лица (16%), додека најмал процент од граѓаните (4%) ја посочиле општината како доверлив извор на информации за енергетско - ефикасни решенија за заштеда на енергија.

Потребно е да се напомене дека четвртина (25%) од интервјуираните жители на Куманово наведуваат дека не веруваат никому за препорака на енергетско ефикасно решение за заштеда на енергија, доколку би го менувале моменталниот начин на загревање на својот дом.

График 15: Q15. Доколку би го менувале моменталниот начин на загревање на вашиот дом, на кого најмногу би му верувале доколку ви препорача енергетско ефикасно решение за заштеда на енергија?

Во поглед на тоа доколку би го менувале моменталниот начин на загревање на домот, на кого најмногу би му верувале за енергетско ефикасни решенија, и мажите и жените најголема доверба за ова имаат во препораките од роднините, пријателите и соседите. Но кога станува збор за стручните лица, кумановките по поголем процент (21%) од кумановците (11%) имаат доверба во нив.

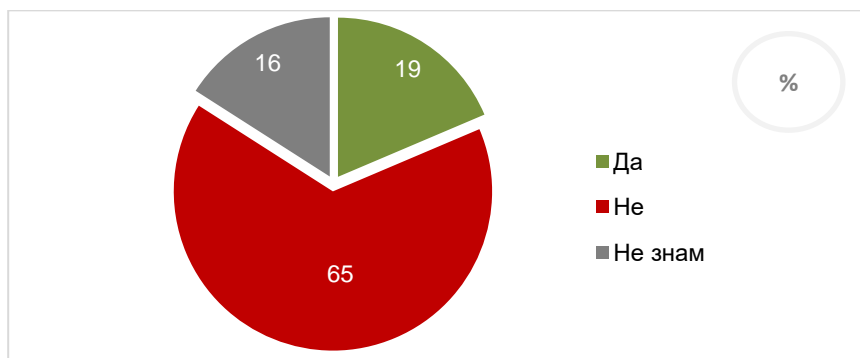
		Пол	
		Маж	Жена
Доколку би го менувале моменталниот начин на загревање на вашиот дом, на кого најмногу би му верувале доколку ви препорача енергетско ефикасно решение за заштеда на енергија?	Роднини, пријатели, соседи	37%	37%
	Професори, стручни лица	11%	21%
	Општината	4%	4%
	Препораки од задоволни граѓани (интернет, постови, реклами,)	19%	17%
	Никому	29%	21%
	Не знам	1%	1%
Вкупно		100%	100%

Единствено 19% од интервјуираните жители на Куманово истакнале дека сакаат да го променат моменталниот начин на загревање на нивниот дом.

Речиси две третини од испитаниците (65%) истакнале дека не се заинтересирани да го сменат актуелниот начин на загревање на нивниот дом, додека 16% не знаеле да се изјаснат во однос на ова прашање.

Мажите во поголема мера (21%) од жените (16%) од Куманово би сакале да го сменат начинот на загревање на нивниот дом. Овој одговор е во согласност со мислењето на испитаниците дека нивниот начин на загревање на домот придонесува за загадувањето на воздухот (Q14), па оттаму тие имаат поголема желба да го сменат моменталниот начин на загревање на домот.

График 16: Q16. Дали сакате да го смените моменталниот начин на загревање на вашиот дом?

Во склад со одговорите на претходното прашање, на прашањето кој начин на греење би го одбрале за својот дом, кога би можеле да изберете без оглед на цената на инсталацијата на опремата и месечниот трошок, 3 од 10 испитаници изјавиле дека не би го менувале постојниот начин на загревање во нивниот дом.

Централното греење (20%) и инвертер климите (18%) би биле најчестиот избор на загревање доколку цената на инсталацијата на опремата и месечниот трошок не би биле проблем.

Во поглед на ова прашање не постојат значителни родови разлики во одговорите. Сепак може да се забележи дека мажите во малку поголема мера би одбрале централно греење (23%), од жените (18%).

График 17: Q17. Кога би можеле да изберете, без оглед од цената на инсталацијата на опремата и месечниот трошок, кој начин на греење би го одбрале за вашиот дом?

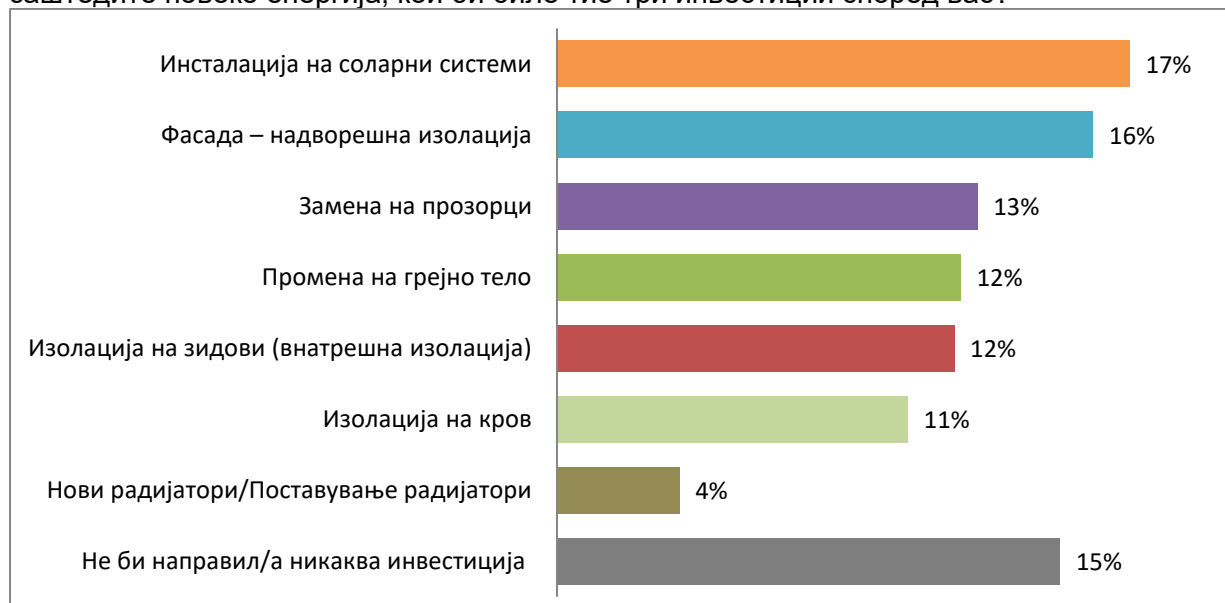

Доколку би можеле да направат инвестиции во домот за да заштедат повеќе енергија, интервјуираните жители на Куманово изјавуваат дека би направиле инсталација на соларни системи (17%), фасада – надворешна изолација (16%) и замена на прозорци (13%), додека најретко би поставиле нови радијатори (4%)

Вкупно 15% од испитаниците изјавиле дека не би направиле никаква инвестиција во своите домови во функција на заштеда на енергија.

Во поглед на ова прашање не постојат значајни родови разлики за видот на инвестициите во домот за заштеда на енергија. Единствено мала разлика има во поглед на фасадата како надворешна изолација што е најчест одговор кај мажите од Куманово.

График 18: Q18-20. Доколку би можеле да направите три инвестиции во вашиот дом за да заштедите повеќе енергија, кои би биле тие три инвестиции според вас?

Начинот на одговарање на ова прашања е интересен од родов аспект затоа што, како што ќе се види подолу, а и во согласност на патријархалните вредности, одлуките во домот претежно ги носат возрасните мажи или главата на куќата. Тоа значи дека мажите и жените поинаку одговараат на ова прашање. Едните даваат одговор како лицето кое претежно ја носи таа одлука во домот, а жените одговараат претежно како лицето кое што претпоставува каква одлука ќе биде донесена од страна на тој што би ја донел одуката во нивното домаќинство. Податоците покажуваат дека постојат мали разлики во одговорите.

Доколку би можеле да направите три инвестиции во вашиот дом за да заштедите повеќе енергија, кои би биле тие три инвестиции според вас?	*прашање со можност за повеќе одговори, Процентот надминува 100%	Маж	Жена
	Инсталација на соларни системи		33%
Промена на грејно тело		24%	22%
Изолација на ѕидови (внатрешна изолација)		24%	22%
Изолација на кров		22%	19%
Замена на прозорци		26%	23%
Фасада – надворешна изолација		37%	26%
Нови радијатори/Поставување радијатори		10%	4%
Не би направил/а никаква инвестиција		26%	32%

Повеќе од половина од интервјуираните граѓани (59%, агрегирани одговори „неверојатно“ и „многу неверојатно“) изјавиле дека нема веројатност да се одлучат за инвестиција во следните 12 месеци.

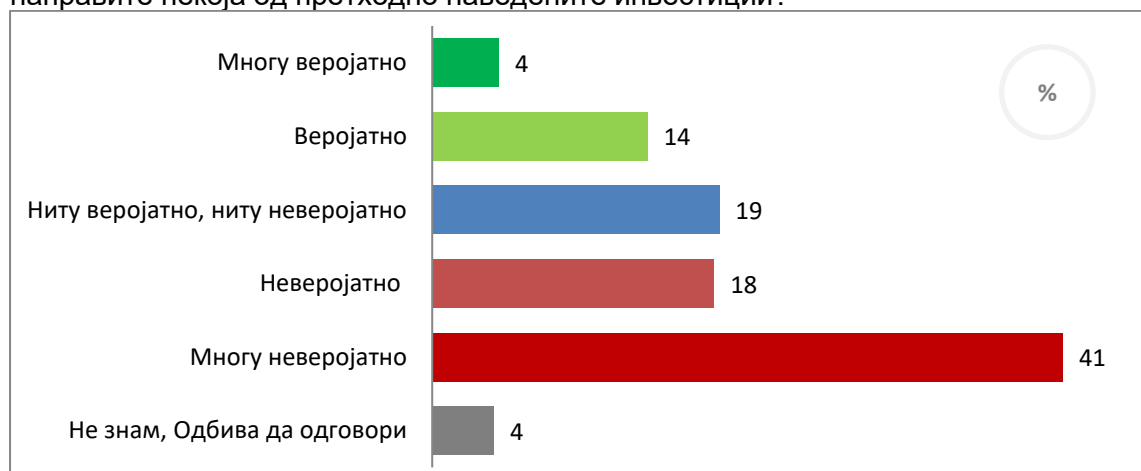
Вкупно 18% (агрегирани одговори „многу веројатно“ и „веројатно“) изјавиле дека постои веројатност да направат некоја од претходно наведените инвестиции со цел за заштеда

на енергија во домаќинството. Речиси ист процент на интервјуирани граѓани (19%) не се сосема сигурни дали би се одлучиле за ваков вид на инвестиција во својот дом.

Исто така и според возраста на испитаниците се забележуваат извесни разлики во одговорите. Имено, највозрасните испитаници во најголем обем истакнуваат дека нема веројатност да се одлучат за инвестиција во следните 12 месеци.

Што се однесува со личните примања на граѓаните и одговорите на ова прашање се забележува дека оние со најмали примања, почесто истакнуваат дека нема веројатност за инвестиција во следните 12 месеци.

График 19: Q21. Колку е веројатно дека во наредните 12 месеци, Вие ќе се одлучите да направите некоја од претходно наведените инвестиции?

		Возрасни групи		
		18-34	35-54	55+
Колку е веројатно дека во наредните 12 месеци, Вие ќе се одлучите да направите некоја од претходно наведените инвестиции?	Многу веројатно	5%	4%	5%
	Веројатно	21%	18%	5%
	Ниту веројатно, ниту неверојатно	20%	16%	20%
	Неверојатно	11%	22%	21%
	Многу неверојатно	35%	39%	47%
	Не знам /Одбива да одговори	8%	1%	4%
Вкупно		100%	100%	100%

		11000 денари и помалку	11001 до 14000 денари	14001 до 21000 денари	21001 до 31000 денари	31000 до 41000 денари	41000 до 51000 денари	Над 60000 денари	Нема лични месечни примања
Колку е веројатно дека во наредните 12 месеци, Вие ќе се одлучите да направите некоја од претходно наведените инвестиции?	Многу веројатно			4%	1%		17%		8%
	Веројатно		13%	13%	14%	12%	17%		20%
	Ниту веројатно, ниту неверојатно		13%	16%	22%	17%	22%	25%	18%
	Неверојатно	8%	7%	22%	23%	17%	28%	25%	10%
	Многу неверојатно	92%	53%	42%	40%	49%	17%	50%	35%
	Не знам		13%	2%	1%	5%			10%

Речиси половина од интервјуираните жители на Куманово 47% (агрегирани одговори „одлична“ и „добра изолација“) истакнуваат дека објектот во кој живеат има добра изолација. Околу третина (32%) изолацијата ја проценуваат како просечна, додека 14% (агрегирани одговори „лоша“ и многу „лоша изолација“) сметаат дека нивниот дом има лоша изолација.

Вкупно 6% навеле дека објектот во кој домуваат воопшто нема изолација.

График 20: Q22. Дали би рекле дека објектот во кој думувате има:

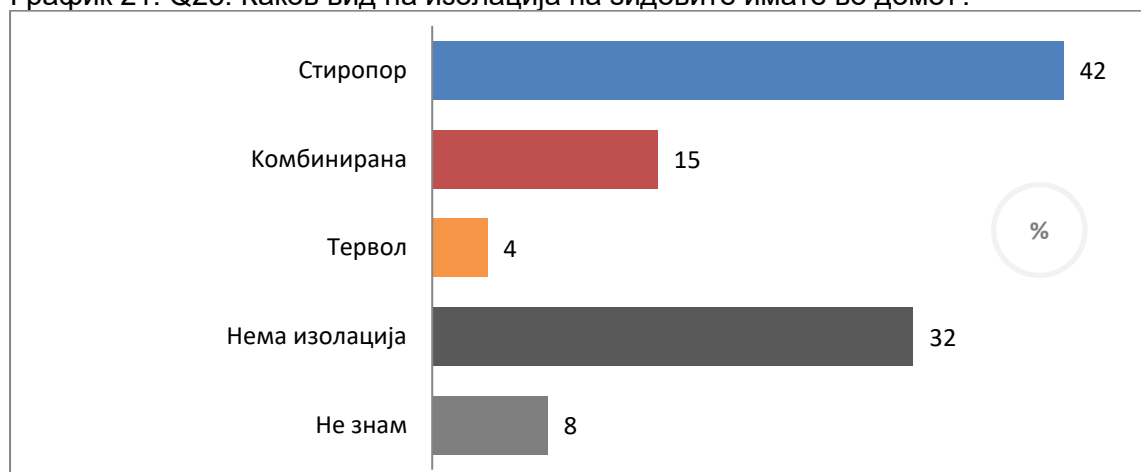

Во однос на видот на изолација на ѕидовите која ја имаат во домот, 4 од 10 интервјуирани граѓани на Куманово го навеле стиропорот, додека 15% изјавиле дека имаат комбинирана изолација на ѕидовите. Единствено 4% ја навеле минералната волна.

Речиси третина од интервјуираните жители (32%), истакнале дека немаат никаква изолација на ѕидовите во нивниот дом.

Во поглед на родовите разлики, може да се забележи дека во принцип не постојат значајни разлики, но се забележува дека жените во поголем процент (13%) од мажите (2%) воопшто не знаат каква изолација на ѕидовите имаат во домот.

График 21: Q23. Каков вид на изолација на ѕидовите имате во домот?

Во однос на видот на изолација на кровот во домот, 21% изјавиле дека имаат комбинирана изолација на кровот, 19% ја навеле минералната волна, додека 14% стиропорот.

Третина од интервјуираните жители (33%), истакнале дека немаат никаква изолација на кровот во нивниот дом.

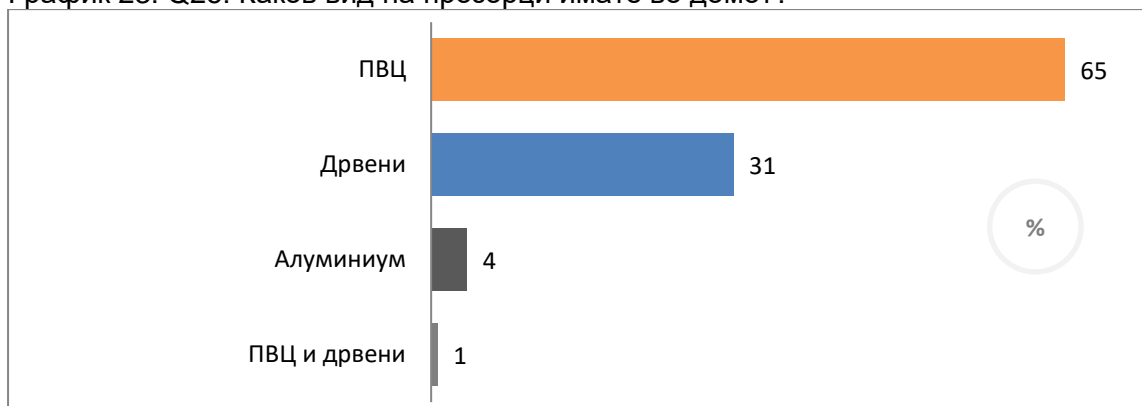
А во поглед на родовите разлики, исто како и на претходното прашање, постои значајна разлика кај одговорот „не знам“ што укажува дека жените (19%) во помала мера од мажите (6%) се запознаени со видот на изолација на кровот во нивниот дом.

График 22: 24. Каков вид на изолација на кровот имате во домот?

Најголем дел од интервјуираните жители на Куманово (65%) изјавиле дека во домот имаат ПВЦ прозорци, помалку од третина (31%) пријавиле дека имаат дрвени прозорци, додека единствено 4% истакнале дека во домот имаат алуминиумски прозорци.

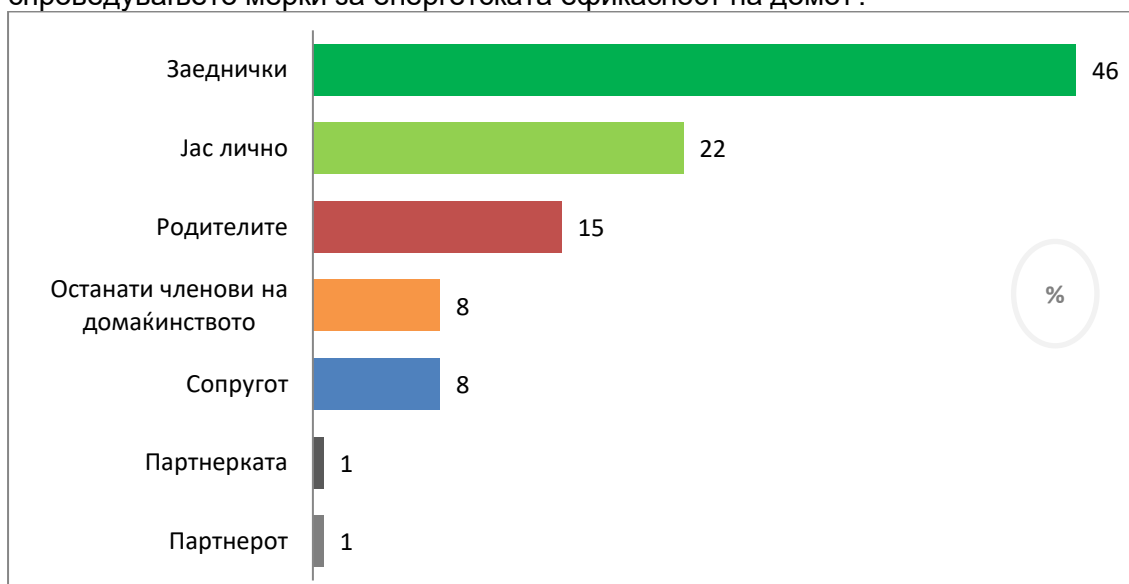
График 23: Q25. Каков вид на прозорци имате во домот?

Анализата на добиените одговори покажува дека во најголем процент (46%) одлуките поврзани со спроведувањето мерки за енергетската ефикасност на домот се носат заеднички. Во 22% од случаите одлуките ги носи испитаникот лично, додека во 15% од случаите каде испитаниците се млади, одлуката ја носат нивните родители.

Постојат разликите во корист на мажите кои се јавуваат како доминантни во поглед на носење на одлуки поврзани со енергетската ефикасност во домот кај жителите на Куманово. Имено, разликата во одговорот „јас лично“ е за 18% повеќе во полза на мажите. Понатаму сопругот, како лице кое ја носи оваа одлука, се јавува со 15% (одговор на сопругите), додека сопругата во 0,7% од случаите (одговор на сопругите). Оваа слика оди во полза на постоењето на одредена родова нееднаквост, при што мажот е позициониран како глава на семејството, односно оној кој ги носи одлуките.

График 24: Q26. Кој во Вашето домаќинство ги носи одлуките поврзани со спроведувањето мерки за енергетската ефикасност на домот?

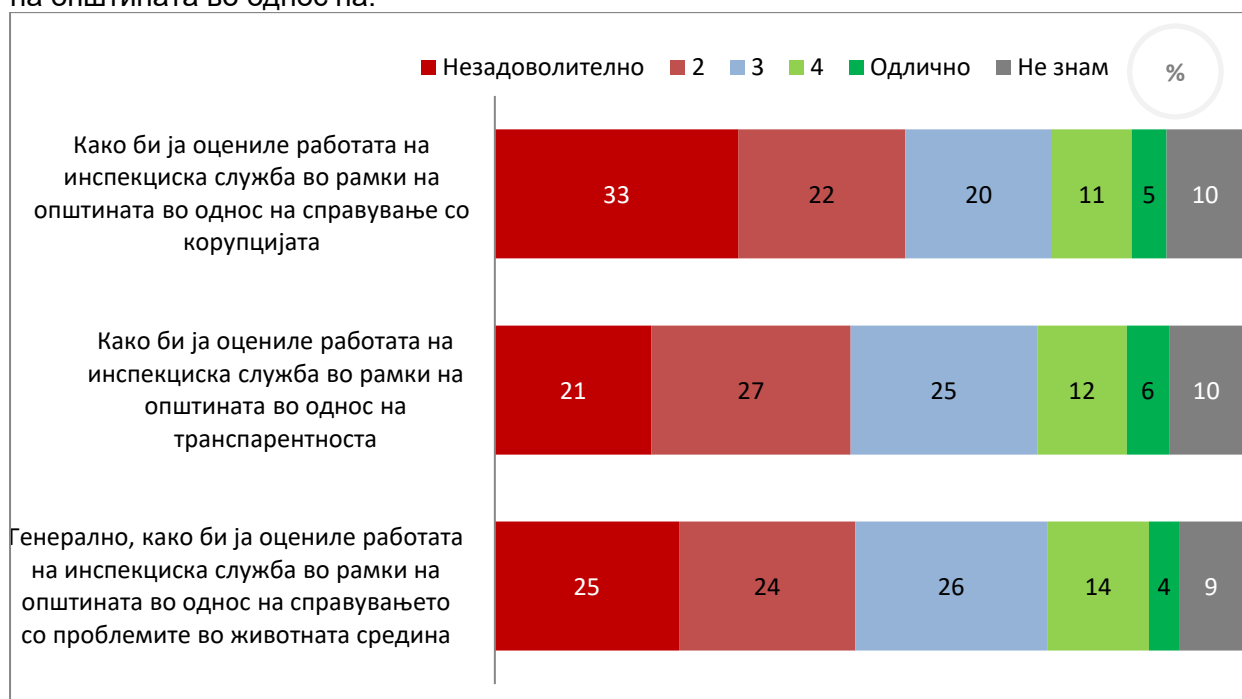
ИНСПЕКЦИСКИ СЛУЖБИ И ПОЛИТИКИ

Од работата на инспекциска служба во рамки на општината во однос на справување со корупција не се задоволни над половина од жителите на Куманово (55%). Единствено 15% од испитаниците ги издвоиле највисоките оценки за справувањето на инспекциската служба во рамки на општината со корупцијата.

Во врска со транспарентноста на инспекциската служба и справувањето со проблемите со животната средина, исто така речиси половина од испитаниците ги издвоиле најниските оценки за нивната работа.

И мажите и жените во поголема мера не се задоволни од работата на инспекциската служба во рамки на општината

График 25: Q27 Генерално, како би ја оцениле работата на инспекциска служба во рамки на општината во однос на:

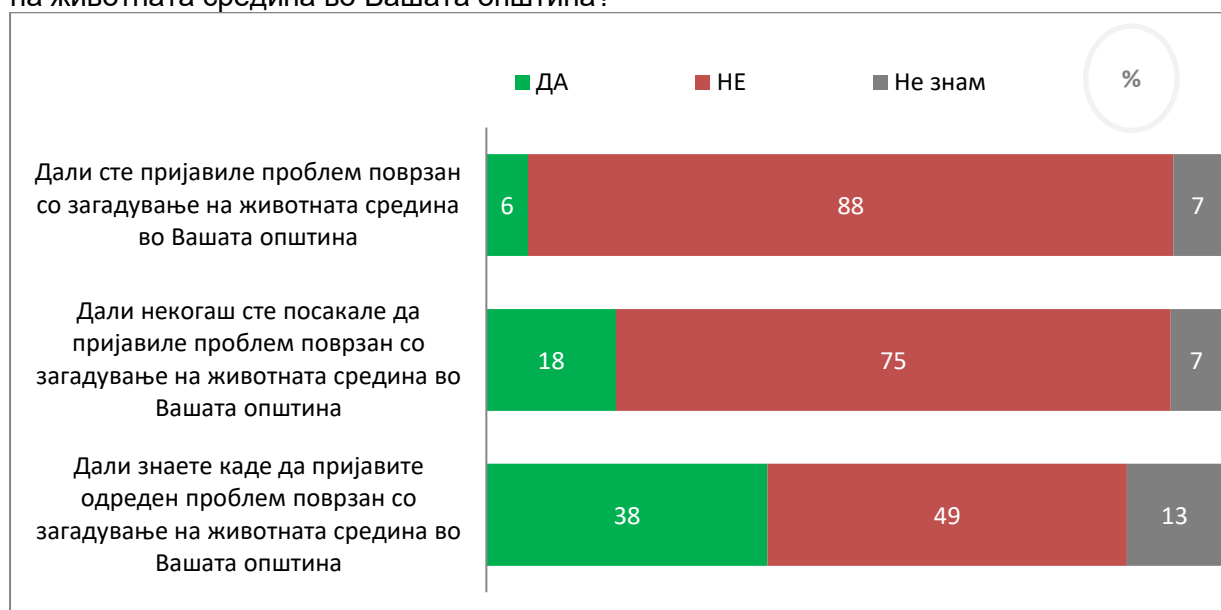

Анализата на добиените одговори покажува дека високи 88% од граѓаните на Куманово до сега не пријавиле проблем поврзан со загадувањето на животната средина, додека 75% проценти од истите изјавиле дека никогаш претходно не посакале да пријават ваков вид на проблем. Во насока на овие резултати, речиси половина од интервјуираните жители на Куманово (49%) изјавиле дека не знаат каде да пријават одреден проблем поврзан со загадувањето на животната средина. Каде да пријават конкретен проблем од ваков карактер изјавиле дека знаат нешто повеќе од третина од жителите на Куманово (38%).

Кога станува збор за тоа дали знаат каде да пријават проблем поврзан со загадувањето на животната средина во нивната општина, жените во поголем процент (42%) знаат каде да пријават таков проблем, додека една третина од мажите (34%) би знаела каде да пријави проблем со загадувањето на животната средина.

Мажите почесто (20%) од жените (15%) посакале да пријават проблем со загадувањето.

График 26: (Q28) Дали знаете каде да пријавите одреден проблем поврзан со загадување на животната средина во Вашата општина?

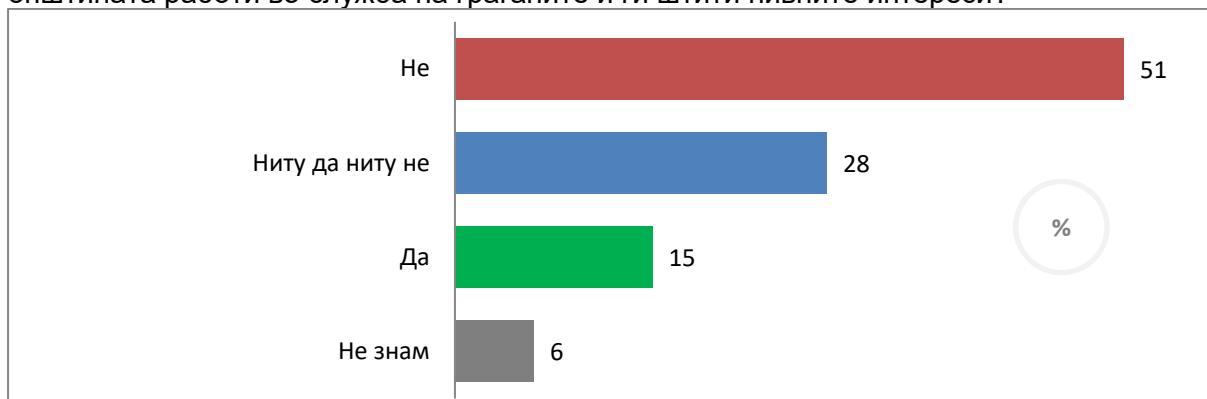

Индикативно е тоа што половина од интервјуираните жители на Куманово (51%) сметаат дека инспекциската служба во рамки на општината НЕ работи во служба на граѓаните и не ги штити нивните интереси.

Повеќе од четвртина од испитаниците (28%) не се сигурни дали инспекциската служба во рамки на општината работи во служба на граѓаните, додека единствено 15% се изјасниле позитивно и сметаат дека инспекциската служба во рамки на општината работи во служба на граѓаните и ги штити нивните интереси.

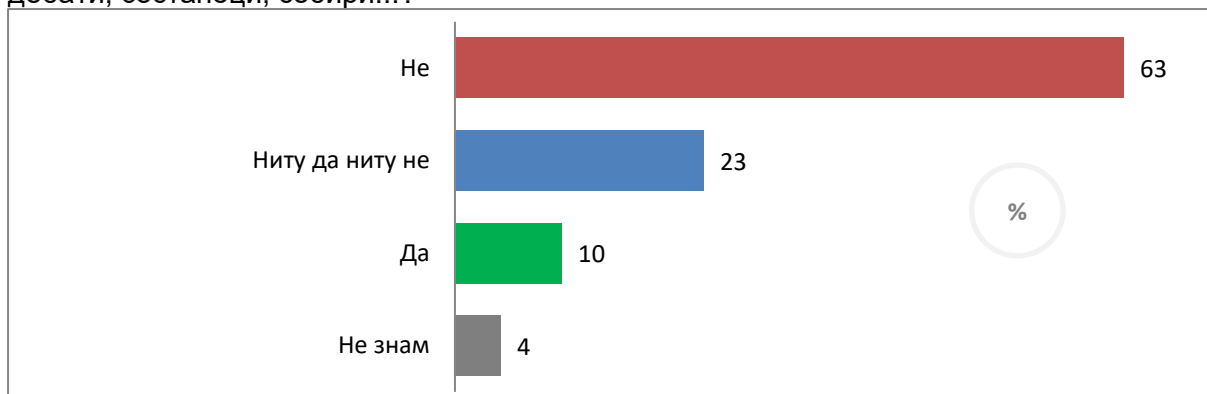
Останатите 6% немаат доволна информираност за ова прашање.

График 27: Q30. Генерално, дали сметате дека инспекциска служба во рамки на општината работи во служба на граѓаните и ги штити нивните интереси?

Анализата на добиените одговори покажува на постоење на незадоволство кај жителите на Куманово од степенот на нивната вклученост во носењето на одлуки поврзани со заштита на животна средина и здравјето од страна на општината. Имено, речиси две третини од жителите на општина Куманово (63%) сметаат дека не се доволно консултирани од општината во носењето на одлуки поврзани со заштита на животната средина и здравјето. Помалку од четвртина (23%) од жителите сметаат дека ниту се, ниту не се доволно консултирани, додека единствено 10% од интервјуираните жители на Куманово одговориле позитивно на ова прашање т.е. се чувствуваат доволно консултирани од општината во носењето на одлуки поврзани со овие прашања.

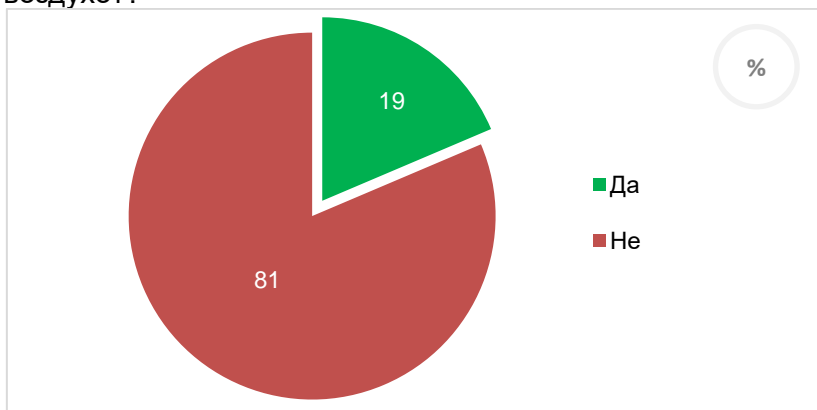
График 28: Q31. Дали сметате дека сте доволно консултирани од општината во носењето на одлуки поврзани со заштита на животна средина и здравјето (преку различни форуми, дебати, состаноци, собири...)?

Фреквенцијата на добиените одговори покажува ниска запознаеност на жителите на Куманово со мерките за подобрување на квалитетот на воздухот кои ги спроведува општината. Имено, 8 од 10 испитаници изјавиле дека не се запознаени со ваков вид на мерки спроведени од страна на општината.

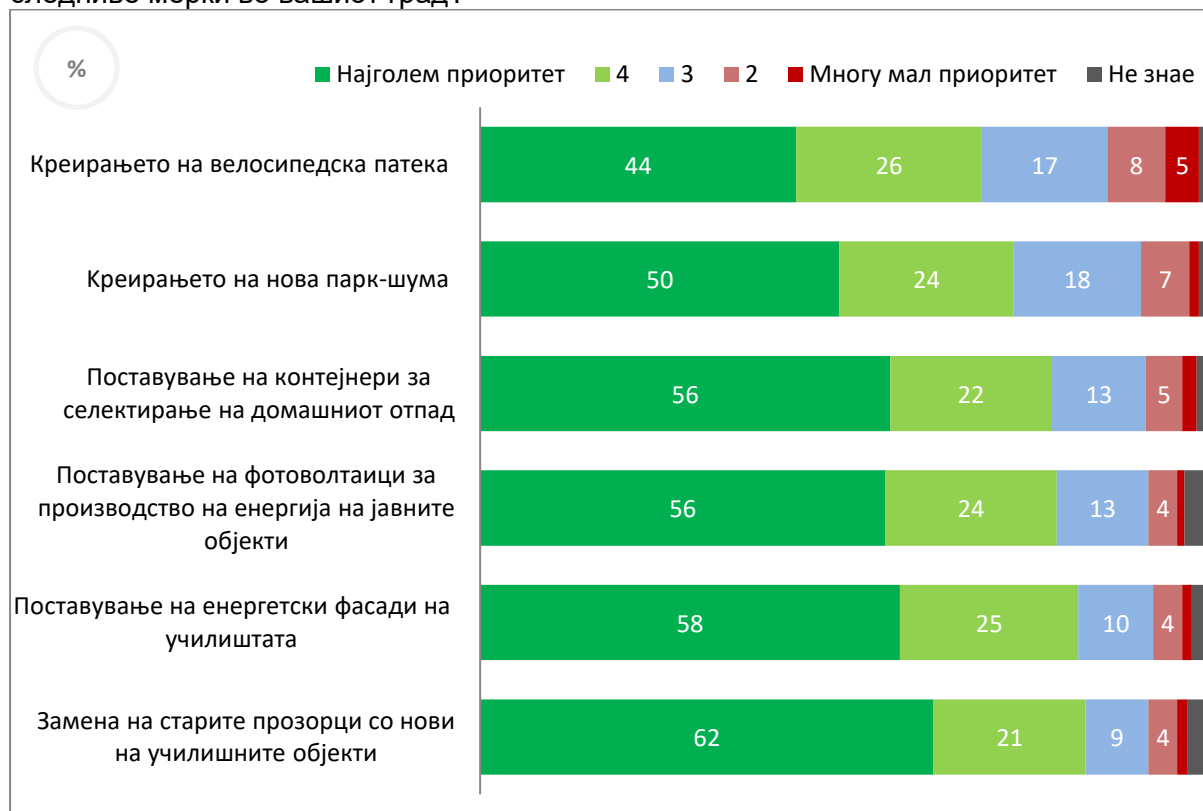
Единствено 10% од интервјуираните жители на Куманово истакнале дека се запознаени со мерките кои општината ги спроведува за подобрување на квалитетот на воздухот.

График 29: Q32. Дали знаете какви мерки спроведува општината за подобрување на квалитетот на воздухот?

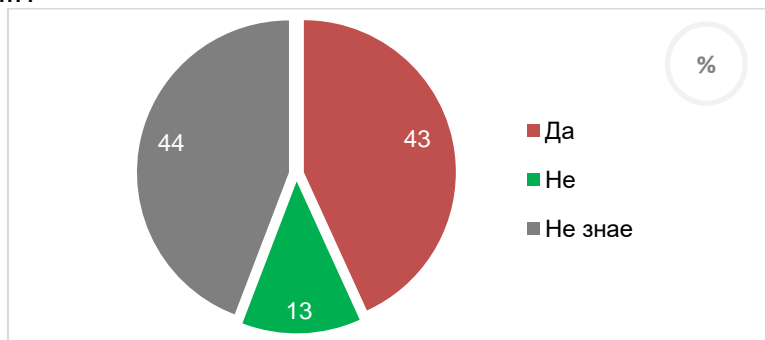
Во однос на подолу наведените мерки, најголем процент од интервјуираните жители на Куманово сметаат дека приоритет на градот треба да бидат: замената на старите прозорци со нови во училишните објекти (62%) и поставување на енергетски ефикасни фасади на училиштата (58%). По нив следуваат поставувањето на фотоволтаици за производство на електрична енергија на јавните објекти (56%) и поставувањето на контејнери за селектирање на домашниот отпад (56%).

График 30: (Q33) Колкав приоритет сметате дека треба да биде спроведувањето на следниве мерки во вашиот град?

Анализата на добиените одговори покажува дека 4 од 10 жители на Куманово сметаат дека во градот има некој јавен објект на кој би требало итно да се направи интервенција за енергетска ефикасност. Речиси ист процент на граѓани не се информирани за постоењето на ваков објект, додека 13% сметаат дека ваков објект не постои во градот.

График 31: (Q34) Според Вас, дали во градот има некој јавен објект (болница, училиште, градинка, општинска зграда) на која би требало под итно да се стави нова енергетско-ефикасна фасада или да се сменат прозорците или да се смени начинот на кој се загрева таа зграда...?

СУБВЕНЦИИ

Фреквенцијата на добиените одговори укажува дека речиси половина од интервјуираните жители на Куманово (48%) не се информирани за постоењето на субвенционирана програма за енергетска ефикасност како помош за домаќинствата, од страна на општината.

Вкупно 15% од испитаниците слушнале дека до сега имало мерки за замена на прозорци и врати, 13% слушнале за субвенции за инвертер клима уреди, додека по 7% од испитаниците споменале мерки за фасади и печки на пелети.

График 32: Q35. Дали во Вашата општина постои субвенционирана програма за енергетска ефикасност, како помош за домаќинствата?

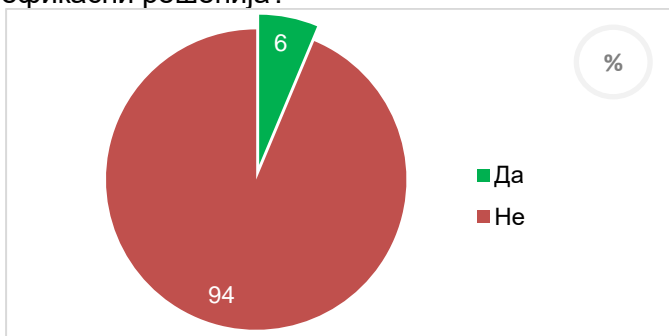

Високи 94% од интервјуираните жители на Куманово изјавиле дека до сега никогаш не аплицирале на повик во кој се доделуваат субвенции за енергетски ефикасни решенија.

Дека аплицирале на ваков повик, позитивно се изјасниле единствено 6% од испитаниците.

Во поглед на тоа дали имаат аплицирано на повик во кој се доделуваат субвенции за енергетско ефикасни решенија, не постојат значајни разлики во одговорите кај мажите и жените од Куманово.

График 33: Q36. Дали имате аплицирано на повик во кој се доделуваат субвенции за енергетски ефикасни решенија?

Како најчеста причина за неаплицирање на повик за субвенции за енергетски ефикасни решенија од општината, се јавува неинформираноста на граѓаните за истата (35%).

За речиси четвртина од испитаниците (24%) недовербата во регуларноста на процесот е причина заради која не аплицирале на ваков повик.

Вкупно 20% од граѓаните изјавиле дека воопшто не размислуваат на оваа тема, додека 19% немаат потреба од ваков вид на субвенции.

График 34: Q38. Зошто не сте аплицирале до сега?

ОД МИСЛЕЊЕТО НА ПРЕТСТАВНИЦИТЕ ОД ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА И ЈАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ И УСТАНОВИ ОД КУМАНОВО

Спроведеното истражување имаше за цел да ја процени свесноста за проблемите со загадувањето на воздухот на локалните носители на одлуки (претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи) и нивната подготвеност и посветеност за спроведување конкретни мерки за подобрување на квалитет на воздухот во градот.

Анкетата беше спроведе преку методата интервју лице в лице, со вкупно 30 претставници од локалната самоуправа и јавните институции и установи од Куманово.

Анкетираните беа испитаници носители на одлуки/ менаџмент/ претставници на институциите во основни и средни училишта, детска градинка, здравствен дом и болница, комунално претпријатие, јавно претпријатие за паркинг, пазариште, водовод, гас и претставници на неколку сектори во рамките на општината: за комунални работи, инфраструктура, сообраќај, образование, урбанизам, заштита на животна средина и природа, меѓународна соработка, стратешко планирање, локален економски развој и инспекциски надзор.

Во понатамошниот дел од анализата, бројките ќе се однесуваат на број на испитаници (број на случаи) а не во проценти.

Првиот дел од прашањата за претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи се однесуваше на обемот на загаденост и изворите на загадување на воздухот во градот.

Дека загадувањето на воздухот во градот е голем проблем, согласни се сите испитаници од Куманово.

Разгледувајќи ги одговорите на претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи, поврзани со изворот кој најмногу придонесува во градот за загадување на воздухот, се забележуваат поделени мислења. Имено, транспортот како извор на загадување на воздухот е споменат од 13 претставници додека 11-мина сметаат дека загревањето на домаќинствата е најголемиот извор на загадување. Петмина сметаат дека горење на отпадот на дивите депонии е најголем извор на загадување на воздухот во Куманово додека само еден испитаник ја издвоил индустријата.

Во табелата подолу се прикажани одговорите на испитаниците за обемот со кој придонесуваат кон загадување на воздухот во градот сите седум наведени извори.

Испитаниците од Куманово во најголем обем истакнуваат дека изворот на загадување на градот е транспортот и загревањето на домаќинствата, додека градежништвото и потпалување на стрништа и земјоделски посеви речиси немаат удел во загадување на воздухот во градот .

	Индустијата	Транспорт	Градежништво	Загревање на домаќинства	Загревање на јавните установи	Отпад, (горење на отпад на диви депонии)	Земјоделие, (потпалување на стрништа и земјоделски посеви)
Воопшто	10		6	1	4		6
2	6	1	17	2	6	3	15
3	11	6	7	5	12	8	8
4	2	8		5	6	11	
Многу	1	15		17	2	8	

Поставеноста на фотоволтаици за производство на електрична енергија во институциите на локална самоуправа, односно јавните установи и институции е споменат само од тројца испитаници и тоа претставници на две средни и едно основно училиште.

Во однос на енергенсите што се користат за загревање на општинските згради, зградите на јавните институции и установи, половината од нив се греат на Систем на централно греење на гас, додека останатиот дел од институциите на Куманово ги загреваат на нафта и мазут.

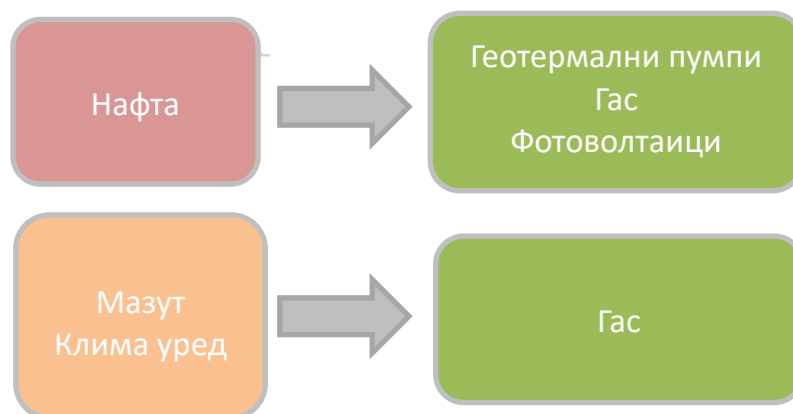
	Број на случаи
Систем за централно греење на гас	15
Екстра лесно (нафта)	9
Систем за централно греење на мазут	4
Електрична енергија - клима уреди	2

Размислувањата околу промената на моменталниот начин на загревање на институцијата се забележани низ одговорите на 12 претставници од Куманово. Единствено претставниците на институциите каде моменталниот начин на загревање е системот за централно греење на гас категорично не би го менувале, со образложение дека веќе користат еколошко гориво. Останатите претставници на институции изјавиле дека не би го менувале начинот на загревање, затоа што се задоволни од моменталниот или поради недостаток на финансиски средства.

		Q6. Дали сте размислувале да го промените моменталниот начин на загревање на вашата институција?		Вкупно
		Да	Не	
Q5. Што користите за загревање во институцијата во која работите?	Екстра лесно (нафта)	5	2	7
	Електрична енергија - клима уреди	1	1	2
	Систем за централно греење на гас		15	15
	Систем за централно греење на мазут	4		4
	Нафта	1	1	2
	ВКУПНО	11	19	30

Доколку сепак хипотетички бидат во можност за изберат начин на греење на институцијата без оглед на цената на инсталацијата на опремата и месечниот трошок, повеќето испитаници почесто го избираат системот за централно греење на гас.

Имено, оние кои изјавиле дека институциите се загреваат клима уреди и особено оние што загреваат на мазут и на нафта, би го избирале системот за централно греење на гас.

Доколку утре би направиле инвестиција за енергетски-ефикасно греење во институцијата, претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи, како основен критериум според кој би го направиле изборот ја наведуваат цената на инвестицијата додека на второ место е износот на месечната потрошувачка.

Што се однесува до можноста да направат инвестиции во институција за да се заштеди енергија, на прво место е рангирана инсталацијата на соларни системи, по неа изолацијата на ѕидови и на трето место изолацијата на кров.

Веројатноста дека во наредните 12 месеци, ќе биде направена некоја од претходно наведените инвестиции, одговорите се разликуваат. Имено, претставниците од Куманово во поголем обем забележуваат дека инвестициите сепак не е веројатно дека ќе се случат

во текот наредната година, единствено 5мина оцениле дека е веројатно дека ќе се преземат вакви иницијативи.

		Број на случаи
Колку е веројатно дека во наредните 12 месеци, ќе направите некоја од претходно наведените инвестиции?	Многу веројатно	1
	Веројатно	4
	Ниту веројатно, ниту неверојатно	2
	Неверојатно	9
	Многу неверојатно	14
Вкупно		30

Во најголем обем објектите во кои работат претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи имаат лоша изолација.

	Број на случаи
Одлична изолација	3
Добра изолација	6
Просечна изолација	8
Лоша изолација	10
Многу лоша или воопшто нема изолација	3

Сидовите и крововите на објектите во кои работат претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи почесто немаат изолација, освен девет институции каде крововите се изолирани со минерална волна додека во пет институции сидовите се изолирани со стиропор.

Во однос на прозорците на објектите, преовладуваат ПВЦ (во 13 институции), дрвени во осум, алуминиумски во три и комбинирани прозорци има во 6 јавни институции и установи.

сидови	Нема изолација	21
	Стиропор	5
	Комбинирана	3
	Не знам	1
кровови	Минерална волна	9
	Комбинирана	2
	Друго	1
	Нема изолација	15
	Не знам	3
прозорци	Дрвени	8
	ПВЦ	13
	Алуминиум	3
	Комбинација	6

Следниот сет на прашања се однесува на посветеноста на општината за спроведување конкретни мерки за подобрување на квалитетот на воздухот. Недвојбено анкетираниите претставници на локалната самоуправа и јавните институции и установи во Куманово

одговорија потврдно дека институцијата чии претставници се, е посветена на спроведување конкретни мерки за подобрување на квалитетот на воздухот во градот.

		Број на случаи
Дали Вашата институција сметате дека е посветена на спроведување конкретни мерки за подобрување на квалитетот на воздухот во Вашиот град	Да, целосно	21
	Донекаде Да	8
	Донекаде Не	1
	Вкупно	30

Во иста насока се и одговорите кои се однесуваат на постоењето на планот за унапредување на квалитетот на воздухот во општината за кој повеќето испитаници велат дека постои и дека е инволвирана во спроведувањето на мерките предложени во планот за унапредување на квалитетот на воздухот.

Интерсекторска или интеринституционална координација и комуникација, при што од различни аспекти се разгледуваат предлог мерки за заштита на квалитетот на воздухот пред истите да се имплементираат, се пракса во општината и поголемиот дел од јавните институции и установи во Куманово, согласно одговорите на нивните претставници.

		Број на случаи
Дали сметате дека Вашата општина практикува интерсекторска или интеринституционална координација и комуникација, при што од различни аспекти се разгледуваат предлог мерки за заштита на квалитетот на воздухот пред истите да се имплементираат?	Да, целосно	20
	Донекаде Да	4
	Донекаде Не	2
	Не, воопшто	1
	Не знам	3
	Вкупно	30

Следниот сет на прашања се однесува на мислењето на претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи за приоритетите во спроведувањето на предложени шест мерки:

- креирање на нова парк-шума
- креирање на велосипедска патека
- поставување на контејнери за селектирање на домашниот отпад
- поставување на енергетски ефикасни фасади на училиштата и другите општински објекти
- замена на старите прозорци со нови на училишните и другите општински објекти
- поставување на кровна изолација на училиштата и другите општински објекти

- поставување на фотоволтаици за производство на електрична енергија на јавните објекти

Претставниците на Куманово, за сите 7 предлог мерки ги издвоиле највисоките оценки.

Дополнително запрашани, што сметаат дека треба да се преземе за да се заштити квалитетот на воздухот во градот и општината генерално, испитаниците дадоа неколку различни идеи. Во прилог нивните изворни одговори:

- активно користење на бесплатен јавен превоз од страна на граѓаните,
- подигање на еколошка свест кај граѓаните
- да се има трамвај како превозно средство
- да се намали сообраќајниот метеж
- да се рашири постоечката гасоводна мрежа до сите домаќинства
- Да се реализира план за урбана мобилност
- да се затвори градското подрачје за сообраќај
- исфрлање на старите автомобили од сообраќајот и замена со електрични возила
- Јавно претпријатие за стопанисување на јавен превоз
- користење на велосипеди
- прочистување на каналите
- поголема контрола во зимските период и на институциите и на домаќинства од страна на инспекциските служби и ригорозни казни
- Повеќе зеленило
- промена на начинот на загревање на јавни институции, училишта и домаќинства
- решавање на проблемот со депонии, ставање на филтри на сите индустриски објекти
- санкционирање на возила кои загадуваат
- трибини и дебати
- субвенционирање на инвертер клима уреди

Дополнително запрашани, дали во градот има некој јавен објект (болница, училиште, градинка, општинска зграда итн.) на кој би требало под итно да се смени начинот на кој се загрева, испитаниците ги дадоа следните предлози:

- Болницата (иако има приклучок за гас, се грее на мазут затоа што нема средства)
- Градинка “Славејче“ и “Буба мара“
- Општинската зграда
- Поштата, Основен суд, Полициската станица, Фонд за здравство, Биро за вработување, Центарот за социјално

- Општинското средно техничко училиште “Наце Буѓони” , објект на “Крсте Мисирков“ и “ Браќа Миладиновци “ во Соколана, ученички дом “Професор Мијалковиќ” ,
- Основните општински училишта: “Карпош“, “Магдалена Антова“ , “Толи Зордумис“ и “Наим Фрашери“

Истото прашање итна промена, но овој пат за некој јавен објект (болница, училиште, градинка, општинска зграда итн.) на кој би требало под итно да се постави нова фасада или да се заменат старите прозорци, испитаниците ги издвоија:

- Болницата
- Домот на култура
- Главна општинска зграда
- Водовод
- Здравствен дом
- Објектот на чистота и зеленило
- Објектот на ООУ “Крсте Мисирков“ (истурена зграда)
- Училишта: “Карпош“, “Магдалена Антова“, “Толи Зордумис“ и “Наим Фрашери“, “Вук Караџиќ“, “Кочо Рацин“, “Сами Фрашери“
- Инспекторатот
- Дом за стари лица

Во однос на постоењето на субвенционирана програма за енергетска ефикасност, како помош за домаќинствата, одговорите на испитаниците се поделени. Имено, половината од претставниците на локалната самоуправа, јавните установи и јавните претпријатија почесто се неинформирани за субвенционирана програма за енергетска ефикасност од страна на општината, додека останатите 15 испитаници, ги идентификуваа мерките за фасада како дел од субвенционирана програма за енергетска ефикасност од општината.

Довербата на испитаниците дека општината има капацитет да ги решава проблемите поврзани со унапредување на квалитетот на воздухот се забележува од нивните одговори во прилог. Имено, 21 испитаник од Куманово, категорично тврди дека општината има капацитет да ги решава проблемите поврзани со унапредување на квалитетот на воздухот додека 9мина не го делат ова мислење.

Следниот сет на прашања се однесуваше само на вработените во општината. Имајќи предвид, дека истите се однесуваа на информираноста, мерките, носењето на одлуки, комуникацијата со граѓани и субвенции, претставниците на општината се најсоодветни испитаници.

Речиси сите испитаници (9 од вкупно 11) претставници од локалната самоуправа на Куманово, се согласни дека граѓаните се соодветно информирани од страна на Општината за изворите на загадување на воздухот и последиците од загадувањето врз здравјето на граѓаните. Поврзано со тоа дали граѓаните се соодветно консултирани од општината во носењето на одлуки поврзани со заштита на животна средина и здравјето (преку различни форуми, дебати, состаноци, собири..), исто така имаа позитивен одговор.

Исто така сите испитаници претставници на општината сметаат дека социо-економски ранливите граѓани (еднородителски семејства, многудетни семејства, лица со моторна или сензорна попреченост, лица кои живеат во социјален ризик итн.) се соодветно консултирани од страна на општината во носењето на одлуки поврзани со заштита на животна средина и здравјето (преку различни форуми, дебати, состаноци, собири..).

Сепак од анкетата со граѓаните, во поглед на информирањето за субвенциите за енергетско ефикасни решенија од страна на општината, најголемиот процент на оние кои немале информација за субвенциите се сиромашните лица, односно оние со просечни лични и семејни примања до 11000 денари. Ова укажува на потребата за специфично таргетирање и пристап до оваа ранлива категорија, кога станува збор за информирање на населението за субвенциите што ги доделува општината.

Дека е потенцирана родовата сензитивност каде жените се соодветно консултирани од страна на општината во носењето на одлуки поврзани со заштита на животна средина и здравјето е истакнато низ одговорите на сите анкетирани претставници на општина Куманово.

Прашани за нивото на интерес кај граѓаните за нивна вклученост во носењето на одлуки поврзани со заштита на животна средина и здравјето, половина од претставниците на општината одговараат дека тоа е на средно ниво, додека останатата половина сметаат дека тоа е на ниско ниво.

Според вас, колкаво е нивото на интерес	На средно ниво	На ниско ниво
кај граѓаните за нивна вклученост во носењето на одлуки поврзани со заштита на животна средина и здравјето?	6	5

Во однос на квалитетот на информациите кои општината ги комуницира со граѓаните а кои се однесуваат на:

- Мерки за заштита на животната средина
- Состојбата со загадувањето на воздухот
- Мерките за заштита на здравјето на граѓаните
- Активности кои ги спроведува општината за заштита на животната средина
- Каде да се пријави одреден еколошки проблем

испитаниците имаа можност на скала од 1 до 5, каде 5 е одлично, да оценат на кое ниво е секоја мерка посебно.

Испитаниците од Куманово највисоките оценки почесто ги доделувале за квалитетот на информациите поврзани со состојбите со загадувањето на воздухот, пријавувањето одреден еколошки проблем и активности кои ги спроведува општината за заштита на животната средина. Ниска оценка се забележува единствено за Мерките за заштита на здравјето на граѓаните.

Дека има активни субвенции за имплементација на мерки за енергетска ефикасност во моментот преку општината одговориле позитивно сите претставници на општина Куманово, со посебен акцент дека апликациите за субвенции се едноставни за поднесување.

Сите испитаници се согласни дека мерките за субвенции се креирани за да ги рефлектираат потребите на социо-економските ранливи категории на граѓани (еднородителски семејства, многудетни семејства, лица со моторна или сензорна попреченост, лица кои живеат во социјален ризик итн.)

Исто така испитаниците, претставници на општините се сложни дека при доделување на субвенциите треба да се даде приоритет на сите наведени категории граѓани:

- Лицата со моторна или сензорна попреченост
- Бремени жени или семејства со мали деца
- Еднородителски семејства
- Многудетни семејства
- Лица со ниски месечни примања
- Пензионери
- Лица кои живеат во социјален ризик

Најчести три предлог мерки кои би ги зајакнале капацитетите на општината за справување со загадувањето на воздухот, од страна на испитаниците претставници на општина Куманово се: техничка опрема за инспекторатот, зголемување на интерсекторската соработка, и тренинг за инспекторите.

И последните одговори на прашања кои се однесуваат на информациите дали општината има податоци за начинот за загревањето на малите и средни претпријатија, јавните институции и домаќинствата ни покажуваат дека општината располага со податоци за начинот на кој се загреваат домаќинствата во општината но половина од испитаниците одговориле дека информации за загревање на претпријатијата и јавни институции недостасуваат.

Куманово има гасификациона мрежа со должина од 21 km, на која се приклучени половина од административните објекти на општината, како и дел од објектите за колективно и индивидуално домување. Куманово е една од најтранспарентните општини во државата, со висок процент од 96% на активна транспарентност¹. Мерната станица за следење на квалитетот на воздухот во општина Куманово е поставена во декември 2002 година, како дел од државниот мониторинг систем. Општината има усвоено План за подобрување на квалитетот на амбиенталниот воздух за периодот 2022-2026 година. Во тековната година во Куманово НЕМАЛО денови со надминувања на среднодневната гранична вредност (50 µg/m³) на PM₁₀, според податоците од Министерството за животна средина и просторно планирање².

Сепак, две третини од интервјуирани граѓани на Куманово сметаат дека загадувањето на воздухот претставува голем проблем во нивниот град. Околу 20% од граѓаните на Куманово пријавиле дека тие самите или друг член од семејството почувствувале здравствени проблеми како последица на загадувањето на воздухот. Затоа, секоја мерка која ќе се превземе треба да се поврзе со позитивните ефекти кои ги има на здравјето на жителите на Куманово, а дека тоа сега не е случај потврдуваат одговорите на вработените во институциите.

Трите најсериозни причини за загадувањето на воздухот во градот кои ги посочија граѓаните се *отпадот и горењето на дивите депонии* (речиси третина од испитаниците), *индустријата* (21%) и *транспортот* (19%). Од друга страна, 40% од анкетираниите граѓани имаат погрешна перцепција дека огревното дрво и пелетите воопшто не придонесуваат кон загадување на воздухот во градот. Овие бројки водат до заклучок дека свесноста за нивните лични и секојдневни активности НЕ ја перципираат како штетна, особено што 50% од лицата кои беа интервјуирани ги загреваат своите домови со огревно дрво или пелети.

Најголем дел од останатите испитаници (34%) користат електрична енергија – клима уред за загревање на домот, што укажува дека транзицијата кон поефикасни и „почисти“ системи на греење во Куманово е на добар пат. Но, 8% од испитаниците се уште ги загреваат своите домови со јаглен, нафта или неефикасни уреди на електрична енергија. Оваа бројка треба да се сведе на нула. Дополнително, значителен проблем претставува

¹ [Индекс на активна транспарентност](#), Центар за граѓански комуникации, 2023

² [Платформа](#) за квалитет на воздух во Република Северна Македонија, Министерство за животна средина и просторно планирање, пристапено на 12 август 2023

загревање со отпад, 28% од интервјуираните жители на Куманово сметаат дека во нивната околина постои таква пракса.

За претставниците на локалната самоуправа и јавните институции и установи преовладуваат два извори на загадување на воздухот во Куманово: транспортот и загревањето на домаќинствата. Речиси половина од јавните институции и установи се приклучени на дистрибутивната мрежа на гас. Претставниците на институциите кои изјавиле дека би го менувале начинот на загревање би се вклучиле на дистрибутивниот систем на гас.

Сè додека не се заврши Студијата за пропорционирање на загадувачите, чија подготовка е поддржана од проектот, жителите ќе имаат само субјективна слика за изворите на загадување на воздухот.

Значителен дел од објектите за домување во Куманово (околу 30%) немаат соодветна (или воопшто) изолација на ѕидовите ниту на кровот, и имаат дрвени прозорци. Сликата за залудно трошење на енергија за греење се добива кога ќе се види дека повеќе од 50% од испитаниците изјавиле дека се дома повеќе од 8 часа во работен ден (а дури 90% во неработен ден) и дека домот се грее повеќе од 8 часа дневно. Само 19% од испитаниците сакаат да го сменат системот за греење, но не во текот на следната година, веројатно заради осиромашениот домашен буџет од енергетската и ценовната криза.

Слична е сликата и на јавните институции, во најголем дел немаат изолација на ѕидови и кров, а половина имаат стари прозорци. Иако половина од јавните објекти се приклучени на дистрибутивната мрежа на гас во Куманово, има 13 испитаници кои одговориле дека се греат на нафта или мазут. Потребна е нула толеранција за вакви објекти и итна промена на системот за греење, секако проследена со соодветни мерки за енергетска ефикасност.

Многу малку граѓани имаат доверба дека општината може да им помогне во одбирање на соодветно енергетско ефикасно решение за заштеда на енергија во нивниот дом (само 4%). Она што зачудува е дека граѓаните немаат многу доверба ни во стручната фела (16%), туку на своите роднини, пријатели и соседи (37%) или на задоволни граѓани кои веќе направиле таква инвестиција (18%). Бројот на скептични граѓани кои не веруваат никому за препорака (25%) е висок, но сепак е значително помал во споредба со другите четири града кои беа вклучени во оваа анкета (Кавадарци, Струга, Гостивар и Струмица),

Од работата на инспекциската служба во рамки на општината во однос на справување со корупција, транспарентност и справување со проблеми поврзани со животната средина, не се задоволни над половина од жителите на Куманово. Од друга страна, 15% од

испитаниците ги издвоиле највисоките оценки за справувањето на инспекциската служба во рамки на општината со корупцијата.

Само 6% од граѓаните на Куманово пријавиле проблем поврзан со загадувањето на животната средина, додека 75% од истите изјавиле дека никогаш претходно не посакале да пријават ваков вид на проблем, иако барем третина од нив знаат каде треба да пратат пријава. Дискутабилни се причините за ваквата инертност или незаинтересираност, и потребно е да се вложи поголем напор во креирање на „граѓански мониторинг“ на квалитетот на воздух. Од друга страна, половина од претставниците на општината одговараат дека вклученоста на граѓаните во креирање/спроведување на мерки за заштита на животна средина и здравјето е недоволно (ниско до средно ниво).

Жителите на Куманово не ги препознаваат мерките за енергетска ефикасност, и потребни се активни начини на комуникација на ова прашање за да се зголеми нивната свест (ова го идентификувале и административните работници како потреба). Скоро половина (48%) од интервјуирани жители на Куманово изјавиле дека не се информирани за постоењето на субвенционирана програма за енергетска ефикасност како помош за домаќинствата од страна на општината, но 35% од испитаниците слушнале дека до сега имало мерки за фасади или замена на прозорци и врати, субвенции за инвертер клима уреди и печки на пелети.

Високи 94% од интервјуираните жители на Куманово изјавиле дека никогаш до сега не аплицирале на повик во кој се доделуваат субвенции за енергетски ефикасни решенија, во најголем дел затоа што немале информација дека се доделуваат субвенции. Но сепак, 39% од граѓаните изјавиле дека воопшто не размислуваат на оваа тема или дека немаат потреба од ваков вид на субвенции, што значи дека треба поблиску да се испитаат причините за ова (дали финансиите не им се проблем, или ја немаат согледано енергетската ефикасност како најефикасна мерка за намалување на режиските трошоци до три пати и подобрување на квалитетот на воздух и дома, и во градот.

Во анкетата беа понудени седум мерки за подобрување на квалитетот на воздух кои тие требаше да ги приоритизираат. Граѓаните на Куманово, како и претставниците на локалната самоуправа, јавните институции и установи, ги оценија речиси сите понудени мерки како важни. Единствено во оваа општина граѓаните не се приоритизираат себе си и својот личен интерес, туку оној на јавното добро, па како мерки кои треба да бидат спроведени со поголем приоритет тие ги издвојуваат оние кои наменети за јавните објекти, особено за училиштата (како места каде нивните деца го минуваат голем дел од денот):

- замена на старите прозорци со нови на училишните објекти (62%)
- поставувањето на енергетски ефикасни фасади на училиштата (58%),
- поставувањето на фотоволтаици за производство на електрична енергија на јавните објекти (56%) и
- и поставувањето на контејнери за селектирање на домашниот отпад (56%)

Оваа општина е една од ретките која не приоритизираше потреба од парк-шума.

ПРИМЕР: Една куќа од 45 квадратни метри која нема изолација и се затоплува со печка со дрва, доколку спроведе неколку мерки за енергетска ефикасност како што се изолација на ѕидовите, на покривот, нови прозорци и инсталирање на топлинска пумпа, потрошувачката на енергија и емисиите на загадувачки гасови може да ги намали за три пати. Сепак, овие инвестиции се превисоки за просечното македонско домаќинство, а мерките за поддршка кои ги даваат државата и локалните самоуправи се недоволни⁴.

Во однос на подолу наведените мерки, најголем процент од интервјуираните жители на Куманово сметаат дека приоритет на градот треба да бидат: замената на старите прозорци со нови во училишните објекти (62%) и поставување на енергетски ефикасни фасади на училиштата (58%). По нив следуваат поставувањето на фотоволтаици за производство на електрична енергија на јавните објекти (56%) и поставувањето на контејнери за селектирање на домашниот отпад (56%).

Сите анкетирани претставници на локалната самоуправа, јавните институции и установи во Куманово одговорија потврдно дека институцијата чии претставници се, е посветена на спроведување конкретни мерки за подобрување на квалитетот на воздухот во градот.

Најчести три предлог мерки кои би ги зајакнале капацитетите на општината за справување со загадувањето на воздухот, од страна на испитаниците претставници на општина Куманово се: техничка опрема за инспекторатот, зголемување на интерсекторската соработка, и тренинг за инспекторите.

Со цел да биде поуспешна во својата работа, општината треба да располага со детални информации за загревање на претпријатијата и јавни институции.

ЗАБЕЛЕШКА: субвенции за енергетска ефикасност даваат само 6 од сите општини во државата, кои најчесто се без конкретни спецификации за типот и квалитетот на опремата која би се набавувала со субвенциите, односно не се бара новите уреди да имаат квалитет што ќе придонесе за намалување на потрошувачката на енергија, а со тоа и на загадувањето. Така се случува со субвенциите да се набави опрема која брзо ќе се расипе и со тоа само дополнително да придонесе за загадување наместо за обратното³.

³ [Анализа на усогласувањето и спроведувањето на законодавството за енергетска ефикасност](#), Центар за истражување и информирање за животната средина Еко-свест Скопје, 2023

Според податоците од родовата анализа во врска со мислењето на граѓаните на Куманово за загадувањето на воздухот, загревањето на домот, подготвеноста за инвестирање во нов начин на загревање на домот и за работата на инспекциските служби добиена е следната слика:

Во одредена мера постои поизразена свесност и поголема загриженост во поглед на последиците од загадениот воздух од страна на жените. Жените исто така во поголема мера јавуваат дека почувствувале некакви здравствени проблеми поради загадувањето на воздухот, отколку мажите.

Од друга страна пак, мажите покажуваат поизразена свесност дека постоечкиот начин на загревање на домот влијае врз загадувањето на воздухот, а исто така покажуваат и поголема подготвеност за инвестирање во поинаков начин на загревање на домот. Посиромашните семејства претежно користат греене кое во поголема мера влијае на загадувањето на домот, со тоа овие семејства се поизложени на загадување на воздухот во домот. Жените поминуваат подолго време во домот отколку мажите, а тоа ги прави поизложени на загадување на воздухот во домот, онаму каде се користат енергенци што повеќе загадуваат.

Одлуките за загревањето на домот или за спроведување на мерки за енергетска ефикасност во домот најчесто се носат заеднички во домот, но онаму каде што тоа го прави еден член на семејството, тоа е мажот. Ова укажува на постоење на стереотипни родови поставености во поглед на носителот на одлуки во домот, односно позиционирање на мажот како глава на семејството. Се забележува дека помладите испитаници речиси воопшто не учествуваат во донесувањето на одлуките во домот, но истовремено не се информирани ниту каква изолација имаат на ѕидовите и кровот.

Во поглед на консултирањето од страна на општината во врска со одлуки поврзани за заштита на животната средина и здравјето, не постојат значајни родови разлики меѓу жителите на Куманово но младите испитаници истакнуваат дека ниту се консултирани од страна на општината ниту се информирани колку општината работи во интерес на граѓаните и дали има субвенционирана програма.

Во поглед на консултираноста од страна на општината во поглед на заштитата на животната средина, како и информирањето на жителите на Куманово во врска со субвенциите за енергетски ефикасни решенија на домовите, општината треба поспецифично да ги таргетира социјално загрозените семејства, односно оние најсиромашните кои најчесто користат вид на загревање на домот што најмногу загадува.

1. Како резултат на деталната анализа на одговорите на оваа анкета, дадени се следните препораки, во кои подобрена комуникација, информираност и вклученост имаат голема улога:
2. По завршувањето на Студијата на пропорционирање на загадувачите и идентификување на изворите на загадување, ако има потреба, да се ревидира **Планот за квалитет на воздух**, секако во блиска соработка со сите групи на граѓани и институции. При тоа, да се осигура нула толеранција за јаглен, нафта или загревање/палење на отпад, да има конкретни мерки кои ќе го намалат загадувањето од транспортот, како и широк консултативен и транспарентен процес (да бидат вклучени претставници од сите ранливи категории на граѓани, наведени во поглавјето „Извештај од мислењето на претставниците од локалната самоуправа и јавните институции и установи“). Да се поврзат мерките со подобрување на здравјето на луѓето, бидејќи тој аспект граѓаните најмногу го препознаваат и ги загрижува, ќе бидат позаинтересирани и поактивни во спроведувањето на мерки кои поволно влијаат на нивното здравје;
3. Да се подготви и спроведе **комуникациски план за подобар воздух** (најдобро во рамки на новиот План за подобрување на квалитетот на амбиенталниот воздух), со кој ќе се подобри информираноста на граѓаните и ќе иницира позитивни промени во нивните тековни навики (греење на дрва, палење на отпад, позитивниот ефект на изолацијата на ѕидовите и крововите и сл.);
4. Да се подготви и спроведе план за обука на административните службеници и на инспекторите (особено за комуникација и транспарентност со граѓаните), со цел да се врати довербата на граѓаните во институцијата;
5. Креирање на „**граѓански мониторинг**“ на квалитетот на воздух, со цел да се мотивираат граѓаните повеќе да се информираат за мерките предвидени во Планот за подобрување на квалитетот на амбиенталниот воздух;
6. Да се вклучат **Здруженијата на граѓани** како медијатори во комуникацијата на општината со населението, во нив граѓаните имаат поголема доверба. Во соработка со општините и граѓаните, тие треба да идентификуваат најдобри начини како да се вклучат граѓаните во креирањето на политики и граѓански мониторинг за чист воздух. Тие исто така најлесно би идентификувале граѓани со позитивни искуства кои понатаму би ги споделувале и промовирале, потоа би организирале форуми со граѓани или средби со ранливи групи, со цел сечиј глас или потреба да бидат слушнати и вклучени во општинските планови за квалитет на воздух;

7. Да се подготват **субвенции за енергетска ефикасност** кои ќе ги доделува општината, првенствено за подобрување на изолацијата на објектите, потоа за замена на грејни тела и на крај за соларни системи/фотоволтаици. Дополнително, потребно е транспарентно да се следат резултатите од субвенционирањето врз основа на добро обмислени индикатори;
8. Да се подготват **субвенции кои ќе бидат пристапни за ранливите категории на граѓани** (наведени во поглавјето „Извештај од мислењето на претставниците од локалната самоуправа и јавните институции и установи“) и за социјално загрозените семејства, односно оние најсиромашните кои најчесто користат начин на загревање на домот што најмногу загадува;
9. Воспоставување на **соработка со стручната фела** за енергетска ефикасност (енергетски контролори, експерти, истражувачи, научни работници и сл.) со цел да се формира „советувалиште“ кое на заинтересираните граѓаните ќе им ги објасни политиките и достапните мерки и ќе им помогне како да испланираат подобра и поефикасна инвестиција во енергетска ефикасност со ограничените пари што ги имаат на располагање;
10. Да се направат напори и обезбедат **финансии** за спроведување на двете приоритетни мерки кои беа идентификувани, замена на старите прозорци со нови на училишните објекти и поставување на енергетски ефикасни фасади на училиштата (двете мерки треба да се спроведат заедно);
11. Да се подобри **комуникацијата со пензионерите и младите** би била двојна добивка, едните имаат големо искуство, другите се нашите идни лидери. Ќе се слушнат нивните потреби, ќе им се овозможи квалитетен живот во општината и ќе се намали иселувањето.